

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Година XXIV

Нови Сад, јул—август, 1975.

Број 7—8

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Марија Вучковић

Примедбе на улогу и изглед ван-уговорних извора облигационо-правних односа нормираних у Нацрту Закона о облигацијама и уговорима и Скици за Законик о облигацијама и уговорима

Спасоје Мићуновић

Нека спорна питања у вези примјене члана 20. тачке 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе

Иван Кркљуш

Закључење штетног уговора

ПРАВНА ПРАКСА

Спасоје Мићуновић

Из судства

НЕКРОЛОЗИ

Стеван Попов

Милоје Арсин

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Година XXIV

Нови Сад, јул—август, 1975.

Број 7—8

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Марија Вучковић

доцент Правног факултета у Новом Саду

ПРИМЕДБЕ

**НА УЛОГУ И ИЗГЛЕД ВАНУГОВОРНИХ ИЗВОРА ОБЛИГАЦИО-
НОПРАВНИХ ОДНОСА НОРМИРАНИХ У НАЦРТУ ЗАКОНА О
ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА И СКИЦИ ЗА ЗАКОНИК О
ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА**

ОПШТЕ ПРИМЕДБЕ

Нацрт Закона о облигацијама и уговорима¹ и Скица за Закон о облигацијама и уговорима остају при класичном значају и улози вануговорних извора облигационоправних односа. Наше виђење целокупног друштвено-економског система заснованог на Уставу од 1974. године ишло би на проширивање улоге ових извора облигационоправних односа са сврхом да се потпуније заштити интегритет друштвене својине. Постоји по нашем мишљењу потреба да се правнотехничким средствима имовинског права првенствено, а не административног односно кривичног, спречава преливање имовинских вредности из друштвене у приватну својину мимо на Уставу заснованих правних ос-

¹ Нацрт Закона о облигацијама и уговорима израђен је углавном на основу познатог дела проф. Михаила Константиновића, које је под називом „Облигације и уговори, Скица за Законик о облигацијама и уговорима“ издао Центар за документацију и публикације Правног факултета у Београду 1969. године. Текст Нацрта као радни материјал за јавну дискусију усвојила је посебна Поткомисија Заједничке комисије свих већа Савезне скупштине за законе о удруженом раду и основним својинским и облигационим односима. Предлог за доношење Закона о облигацијама и уговорима усвојила су надлежна већа Савезне скупштине 29. марта 1974. године.

нова. То би требало да буде ново подручје правне надградње над економским односима у коме би мењањем вануговорних извора облигационих односа постизали заштиту самих основа система.

У сфери уговора заштита друштвене својине може се лакше постићи на правнотехнички гледано досадашње начине: са већим или досадашњим изгледом и обимом установе ништавости уговора, ограничавањем слободе уговарања односно коришћењем коректива који се састоји у социјалистичком моралу или социјалистичком јавном поретку. Мимо сфере уговора (сфере размене) нема адекватних начина спречавања присвајања супротних уставним начелима. Стога је неопходно битно изменити или заменити новим вануговорне изворе дужничко-поверилачких односа како би могли да изражавају нове друштвено-економске односе у смислу њиховог очувања и даљег развоја.

Концепција Устава о непостојању права својине над средствима за производњу намеће разрешење питања даље правне разраде уставних поставки. Оне су нужне, јер друштвена својина је правно у Уставу дефинисана као несвојински однос и захтева своју даљу правну разраду у области имовинског права. Питање је само може ли се то постићи са мање напора а довољно успеха радикалним мењањем постојећих институција имовинског права или смишљањем нових. У сваком случају није лак, а неизбежан је посао даље разраде уставних концепата у области имовинског права. Разрада не сме да буде несамоуправна. Уставом је учињено јасно опредељење да је основно право, право на рад друштвеним средствима за производњу а не право својине.

После Устава из 1974. године у нашем правном систему почела је да се обраћа посебна пажња установљењу нових органа заштите друштвене својине и самоуправљања. Мислимо да би ове напоре било неопходно употпунити што успешнијим прилагођавањем постојећих материјално-правних норми имовинског права и стварањем нових таквих норми како би се првенствено инструментима имовинског права, као непосредне правне надградње над економским односима, постигла најефикаснија заштита друштвене својине и самоуправљања.

Нацрт Закона о облигацијама и уговорима и Скица за Законик о облигацијама и уговорима и самим називом закона одају заговорнике преминације уговора као извора облигационоправних одлука. Велико је питање да ли уговор — аутономија воље странака у основи — треба да има тако велику, посебну улогу, у односу на све остале изворе облигационоправних односа, и оне већ смишљене и оне који се могу смислити. Ако су право рада друштвеним средствима за производњу и међусобни односи радника у удруженом раду подлога и услов остваривања начела присвајања по основу рада односно резултата рада, онда овим односима као основним треба да буду одређени сви односи у имовинскоправној области као њихова најнепосреднија надградња.

Основни субјекти продукционих односа су радници у окви- рима основних организација удруженог рада и радним орга- низацијама, те аутономија воље странака као срж класичних уговорних односа не изгледа најадекватније решење за све по- требне видове (аспекте) испољавања овог положаја радног чо- века и основне организације удруженог рада, нити за што опти- малније остваривање права рада на друштвеним средствима за производњу.

Аутономија воље странака претпоставља и унапређује пре- васходно приватносвојинску концепцију привређивања, јер се уговором дакако, ради размене својих добара, додирују, сту- пају у правне односе, титулари приватне својине. По правилу путем уговора долази међу њима до правних односа имовинске области права. Остали извори обавеза, који настају изван ауто- номије воље, спорадична су појава у приватносвојинској кон- цепцији привређивања.

У оквирима аутономије воље среће се у Нацрту и Скици и најчешћи, и по интересе приватносвојинских продукционих односа најзначајнији, вид причињавања штете другоме који на- стаје неиспуњењем уговором преузетих обавеза: уговорна одго- ворност за штету. У размени роба титулара приватне својине по- стоји посебна заинтересованост за овај вид одговорности за ште- ту. Законодавчева брига испољена кроз грађанске кодификације буржоаског друштва иде за тим да издвоји овај вид одговорно- сти за штету из области проузроковања штете уопште. Уговори се закључују да буде испуњено оно на што су се правно слобод- но сагласиле странке. (Економски гледано њихово је понашање условљено друштвеним позицијама). За цео систем друштвених односа важно је да функционише правна једнакост која се ис- пољава кроз слободно закључивање и добровољно извршавање уговорних обавеза, те је значајно да се такво функционисање добро обезбеди релативно лаким наступањем санкција за неис- пуњење ових обавеза. Отуда издвајање посебног основа одго- ворности код тзв. контрактне одговорности за штету, тј. одсту- пање од доказане кривице као основа одговорности захтевано у општем правилу о одговорности за проузроковану штету. Отуда и даља одступања на истом плану у виду тзв. уговорне казне: одступање и од доказивања постојања штете као услова настајања имовинске одговорности за неиспуњење уговором предвиђених обавеза.

Неиспуњење уговорних обавеза су случајеви штета које су погибелне по систем друштвено-економских односа приват- носвојинске концепције производње и расподеле произведеног. Остали случајеви проузроковања штета, проузроковање штете независно од постојања уговорних односа немају такав значај у овим системима. На њихову учесталост као и обим штета пре- вентивно делују, сузбијајући их, овлашћења титулара приватне својине над средствима за производњу. У подручју размене на коју је принуђен у сврху стицања добити и у оквиру које на- стоји да што боље заштити своје интересе и наметне своју во-

љу другој страни уговорници, титулар приватне својине је изложен највећим ризицима по себе и своје приватно предузетништво. Изван размене његова овлашћења титулара приватне својине довољна су превенција ненаступања штета на његовој имовини. Стога деликтна одговорност за штету не занима много ни законодавца: ставља је као резервни извор обавеза у оквиру материје која би могла бити означена као вануговорни извори облигационоправних односа. Не занима ни титулара приватне својине средстава за производњу, јер њему уговорна овлашћења омогућују да се побрине да његова имовина не буде угрожена, а изван уговорних односа може да обезбеди доказе о постојању посебног психичког односа штетника приликом наношења штете као основа обавезе накнаде.

Значај проузроковања штете изван постојања уговорних односа као извора обавеза у Скици и Нацрту је незнатан. За настање обавезе по основу проузроковања штете другоме оштећени треба да докаже, поред узрочне везе између штетникове радње и штете која му је настала, и посебан психички однос штетника приликом предузимања штетне радње (кривицу), и тачан износ штете која му је причињена. У оквиру уговорне одговорности за штету положај оштећеног је далеко повољнији и следствено томе његове могућности превађивања штете са себе на штетника веће. Изван уговорне одговорности због тешких услова на страни оштећеног, мали део од укупног износа штета и броја штетника биће и обухваћен обавезом да учини штету накнади. У несвојинској концепцији продукционих односа — где нема овлашћења титулара приватне својине у односу на средства за производњу — посебну пажњу би требало посветити основу одговорности за штету тако да се за проузроковану штету по правилу одговара и да, с обзиром на потребу заштите имовинских вредности у режиму друштвене својине, не буде остављено на вољу оштећеног хоће ли или не покретати питање одговорности штетника за штету.

Случајеви у којима је, по Нацрту и Скици, уведена деликтна одговорност без обзира на кривицу (објективна одговорност), с обзиром на разлоге увођења строже одговорности, нису по свом значају за наш друштвено-економски систем судбоноснији но што је то заштита самоуправљања односно друштвене својине, од преливања имовинских вредности у приватну мимо Уставом опредељених основа стицања добара. Стога би са много више разлога у нашем систему продукционих односа било места увођењу строже одговорности за штету као правила и то бар у виду претпостављања кривице као основа одговорности за причињену штету и кад она настаје изван уговорних односа, пошто је већ тако код штете која настаје неиспуњењем обавезе из уговора.

Обогаћење без основа и пословодство без налога имају у концепцији Скице и Нацрта исто оно место које им дају буржоаски цивилни кодекси. То су правно-техничка средства

којима се врши враћање имовинске вредности која је прешла из имовине једног лица у имовину другог лица без правног посла, односно другог за то подобног законског основа. Или се њима чине изузеци у смислу обвезивања, услед неких изузетних околности, *dominusa negotii* радњама другог лица преузетих без добијања овлашћења односно мимо забране њиховог предузимања када се ради о испуњењу законских обавеза које не трпе одлагање.

Њихово подизање на степен правних принципа, који би превасходно собом регулисали правне односе кроз које се испољавају и штите продукциони самоуправни и несвојински односи, било би, по нашем мишљењу, с обзиром на друштвено-економске и друштвено-политичке одлике нашег система врло пожељно ако не и једино могуће. Принцип забране обогаћења без основа требало би да собом покрива, штити друштвену својину од преливања имовинских вредности из режима друштвене у режим приватне својине. Пословодство без налога (незвано вршење туђих послова) могло би се, кроз нормирање случајева тзв. принудног заступања, такође учинити извором облигационоправних односа који би задовољили потребе система за ангажовањем нечије имовине и мимо воље власника, а у следству његових недозвољених понашања по основу претходна два вануговорна извора облигационоправних односа: проузроковања штете и обогаћења без основа. Са сврхом да се што боље и правно-технички са што мање правних празнина из области имовинског права заштити режим друштвене својине и спречи преливање имовинских вредности, мимо Уставом опредељених основа стицања, из друштвене у приватну својину.

ПРИМЕДБЕ

НА ПОЈЕДИНЕ ЧЛАНОВЕ НАЦРТА ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА И СКИЦЕ ЗА ЗАКОНИК О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА КОЈИМА СЕ НОРМИРА ПРОУЗРОКОВАЊЕ ШТЕТЕ КАО ИЗВОР ОБЛИГАЦИЈА

ГЛАВА I: ОПШТА НАЧЕЛА

Основи одговорности за проузроковану штету

(Чл. 120. Нацрта; члан 123. Скице)

У ст. 1. чл. 120. Нацрта² нормира се, као прво правило из одељка о имовинској одговорности за проузроковану штету, одговорност за штету по основу кривице коју је оштећени дужан да доказује. У ст. 2. чл. 120. Нацрта дерогира се правило из

² Истоветно правило садржано је у члану 123. ставу 1. Скице.

ст. 1. истог члана уколико је штета настала од ствари или делатности које стварају повећану опасност за околину. У тим случајевима проузроковања штета одговара се без обзира на кривицу. У ст. 3. даје се могућност увођења одговорности за штету без обзира на кривицу и у другим случајевима. Увођење тзв. објективне одговорности у овим другим случајевима може се вршити само законом. У Скици се одговорност заснива на доказаној кривици изузев за опасне ствари за које је одговорност објективна, тј. одговара се без обзира на кривицу. Према члану 123. Скице рекло би се да је правило да се за штету одговара по основу доказане кривице, а да од тог правила постоји изузетак кад штета потиче од опасних ствари. Чланом 120. Нацрта уводе се два паралелна основа одговорности за проузроковану штету. То су одговорност по основу доказане кривице штетника и одговорност без обзира на кривицу. Ово последње за штете од опасних ствари (односно делатности) и у законом нормираним другим случајевима објективне одговорности за штету. Решења која нам нуде Нацрт и Скица наводе нас да поставимо неколико питања:

Да ли је правило о одговорности за штету по основу кривице коју оштећени треба да доказује адекватан правни инструмент (правно-техничко средство) заштите нашег самоуправног социјалистичког друштва од настајања штета? Овако како изгледа, служи ли овај правни инструмент (односно имамо ли неки други правни инструмент) остварењу неопходне правне заштите, како добара појединаца тако и очувању основа самоуправног социјалистичког друштва, односно интереса овог друштва у смислу интереса и свих чланова и свих делова друштва као и друштва у целини, у складу са основним начелима нашег друштвеног и економског система и у функцији остваривања раста и напретка самоуправног социјализма? Не служи ли ово правно-техничко средство, судећи по основима одговорности, заштити добара појединаца као да су они и на даље чланови и делови старог капиталистичког друштва које собом подразумева приватносвојинске односе, тј. присвајање по основу приватне својине и предузетништва, те отуд и ризик штете везане за њу с једне и добити с друге стране?

Правнотехничко средство једног обима и изгледа може али не мора одговарати као правна надградња различитих друштвено-економских односа. Да ли је тако треба утврђивати, доказивати. У нас нема производних односа чија су адекватна правна надградња била класична правила буржоаског права о одговорности. Ми та правила задржавамо и употребљавамо за регулисање друкчијих производних односа, не питајући се постоји ли и колика је мера лошег утицаја неадекватне правне надградње на наше производне односе односно колика је снага којом она потиру основна начела система трансформишући друштвене односе у оне односе које смо превазишли у основним друштвено-политичким и правним актима. Питање је, наиме, да ли нам се тим путем враћају стари односи. Мишљења смо да

су правници нека врста дужника према нашем друштву у давању одговора на ова питања. Ми у овим редовима у том смислу покушавамо да, у границама својих могућности сагледавања потреба и одлика нашег друштвено-економског система, дамо и одговоре на питања која постављамо.

Не поричући да у одређеној мери иста правно-техничка средства могу служити као адекватна правна надградња остварењу интереса различитих друштвено-економских система, мислимо да стара правила о изворима облигационих односа а нарочито имовинској одговорности, обogaћењу без основа, незваном вршењу туђих послова у свом класичном виду и по минималном уделу у настајању права и обавеза, нису подобна правно-техничка средства изражавања и заштите интереса нашег друштвено-економског система. Она су напротив типична правна надградња за друштвене системе у којима су основе присвајања приватносвојинске; за системе који се заснивају на приватним иницијативама (предузетништву) и непоштедној међусобној утакмици (до истребљења); за системе у којима влада право економски јачег. Логична последица таквих облика продукционих односа је приватна својина са значајним власничким прерогативама на подручју стварноправних односа и аутономија воље у области облигационог права. У овој последњој области права појединац свој положај економски јачег испољава и најефикасније брани преко аутономије воље (слободе уговарања). Стога му се, и у подручју које разматрамо, оставља значајна слобода уговарања чак и у области одговорности за штету: за неиспуњење слободном вољом преузетих обавеза. Последице су уговорена одговорност за штету. Слобода уговарања (слобода воље) је главно правно оружје појединца таквих друштвено-економских система. Осим ње понекад затребају и већ набројани извануговорни извори права и обавеза.³ У подручју проузроковања штете, према основима одговорности⁴ и осталим за

³ Само су видови наношења штете везани за технички прогрес (опасне ствари) извојевали себи у овим системима друкчији основ одговорности у подручју проузроковања штете. Била је то најпре претпостављена кривица, а потом тзв. објективна одговорност. Остали извори обавеза: неосновано богаћење, незвано вршење туђих послова а највећим делом ни законске обавезе издржавања нису револуционарно мењане.

⁴ Одговорност по основу доказане кривице почиње са класним друштвом. У римском праву, на пример, до напуштања тзв. објективне одговорности примитивних права и до стављања на плећа оштећеног терета доказивања штетникове кривице, дошло је на преласку из првобитне заједнице у класно друштвено-економско уређење. У функцији приватно-својинских друштвених односа то је значило да свако има да бдије над својим, и у сврху што већег присвајања економских добара по том основу, и у сврху остваривања што повољније размене својих добара са добрима других, и у сврху обезбеђења доказа да се неко дрзнуо да оштети или уништи оно што један сопственик има. Што је он економски јачи, лакше ће му бити да постигне све то у своју корист. Да бисмо са себе, као оштећеног, превалили нанете губитке на штетника, морамо да докажемо и постојање друштвено неприхватљивог односа штетника према настајању штете: штетникову кривицу.

одговорност потребним условима у Нацрту и Скици, овај извор обавеза се регулише у бити на класичан начин. Оставља се на вољу оштећеним и штетницима настајање односно ненастајање имовинске одговорности за штету. Као резултанта скупа свих напред наведених разлога питање начина имовинске одговорности се у практичном животу покреће у незнатном броју од стварно присутних случајева, односно његово покретање зависи од воље појединца. Такво решење постаје нарочито актуелно због могућности негативних последица по привредни систем кад су у питању организације удруженог рада.

Како се у случају нашег друштвено-економског система, тј. у случају непостојања приватносојинских правних односа одражава стављање терета доказа на плећа оштећеног, треба подробно истражити. Питање је који би разлози могли да нас руководе да задржимо у нашим условима правило одговорности по основу доказане кривице, тј. исхођење обавезе накнаде штете само у случају незнатног броја од укупног броја насталих штета.

Питање које се даље поставља у вези са основима одговорности за штету из члана 120. Нацрта јесте: постоји ли раскорак између решења у ставу 1. и ставовима 2. и нарочито ст. 3⁵ поменутог члана. Према последњима оставља се велики простор одговорности без обзира на кривицу, те је због тога доведено у питање правило по коме се одговара ако се кривица докаже. С обзиром на начин регулисања и материју из става 2. и 3. намеће се питање опстанка правила из става 1. као почетног правила овог извора обавеза. Опште правило о објективној одговорности за штету, уз ширење појма штете на сваку повреду уставом и законима заштићених интереса појединаца, појединих делова друштва и друштва у целини, постигло би се да се за свако настајање штете веже имовинска одговорност проузроковача. Уместо тога ми у Нацрту срећемо могућност да се за штету по основу чињеница проузроковања

⁵ Решење које нуди Нацрт у ставу 3. изазива недоумицу у погледу разлога остављања могућности неограниченог ширења основа одговорности, а да се у Нацрту овог закона ништа ближе не каже о обиму и сврси изузетака. Уопште се не зна са којих разлога би могла бити увођена објективна одговорност у случајевима изван случајева проузроковања штете опасним стварима односно делатностима. Било би најме могућно да, код оваквог решења, кроз материју других закона, у толикој мери настане дерогирање правила и ст. 1. чл. 120, да се заобилазним путем дође до правила о одговорности без кривице као основа одговорности. И да оно, што је као прво правило изражено у ст. 1. члана 120, постане у ствари изузетак од правила. У том случају би, и изван проузроковања штете везане за тзв. ствари или делатности од којих потиче повећана опасност штете за околину, био спровођен став да штету треба да сноси онај од кога штета потиче а не онај ко је њоме погођен. Питамо се у том случају чему би имало да служи формално прокламовано правило о одговорности на основу доказане кривице ако не врло спором ходу до правила различитог од досадашњег, хиљадама година старог правила о кривици као стубу одговорности у цивилизованом свету.

одговара само када то буде посебним законом одређено. Питамо се је ли, наиме, већи значај заштите друштвене својине од преливања у приватну, као разлог који би војевао за објективну одговорност, од удоваљавања захтевима модерног доба и техничког прогреса услед којих се правило објективне одговорности везује само за те случајеве. Само у њима стаје се безрезервно иза заштите оштећених. Штета настала од опасних ствари и делатности пребацује се са оштећених на друга лица са којима право налази довољно релевантну везу за установљење обавезе накнаде по строжим критеријумима. Она одговарају и када би могла да докажу да су се понашала у складу са правилима друштва; да нису крива, јер друштво налази да је општедруштвени интерес првенствено у томе да штету дефинитивно не снесе лица која су њоме погођена. Правило објективне одговорности, по нашем мишљењу, могло би са више разлога да буде основно правило одговорности за штету с обзиром на потребу заштите друштвене својине и самоуправљања, као основних института нашег система, него што има за то разлога код случајева предвиђених у Нацрту.

Ми се, рекосмо већ више пута, не слажемо са правилом о одговорности за штету по основу кривице штетника коју треба да доказује оштећени. Не желимо да предлажемо да се нешто мења промене ради, већ што смо убеђени да је, код одређивања услова и основа одговорности, питање ко ће у највећем броју случајева штету да сноси, важно питање у сваком друштву. Неко је мора сносити. То може бити или проузроковач штете или оштећени или друштво, односно његови мањи или већи делови. Одговор на ово питање у сваком друштвено-економском систему је класно условљен. Кроз њега је изражена процена и став друштва у односу на значај штета и значај чињенице ко је штетом погођен. То је у ствари став друштва у погледу заштите одређених друштвених интереса, односно заштите друштвено-економских односа карактеристичних за дато друштво. У том смислу нормирање одговорности за штету причињену другима је и показатељ мере у којој се поједина од наведених добара штите у датим друштвеним условима; процена друштва да ли му је и у којој мери неопходна као правна надградња имовинска одговорност за причињену штету у одбрани (заштити) његових властитих интереса.

Изворима облигационоправних односа односно основама настанка права и обавеза треба да унапређујемо и бранимо систем несвојинских продукционих односа. Таквим продукционим односима треба да ставимо на расположење довољно права и то адекватног права, у смислу потреба тих друштвено-економских односа да се кроз њих изразе и даље развијају. Да разрадом у смислу примене у живот заживе начела Устава из 1974. године. Како да се елиминишу присвајања друштвених добара или добара других као и туђег рада мимо уставних

основа присвајања?⁶ Да видимо у којој мери такав став постоји у пројектима облигационих законика: у Нацрту и Скици.

Превасходни значај, и према Нацрту и према Скици, у стварању облигационоправних односа имају уговори. У оквиру њих је, видели смо већ, посебно нормирана и штета проузрокована неизвршењем уговора. Значај осталих извора је, у поређењу са овим, незнатан. То одговара концепцији система друштвено-економских односа заснованих на приватној својини над средствима за производњу. У овим последњим системима производних односа за већом улогом извора права и обавеза, изван оних што настају у уговорима, нема потребе. Њихов мали значај је потпуно у складу са приватносвојинским основама система. За боље изражавање овлашћења титулара права приватне својине они нису неопходни.

Такав значај појединих извора облигационоправних односа код нас не може остати. Слобода уговора у нас треба у већој мери да буде изложена погледу чланова друштва (јавности) како би могла бити довођена у питање кад се год стране уговорнице сагласе на штету осталих делова друштва или огреше о основе стицања које оно признаје. Нема такође разлога за прављење разлике између уговорне и вануговорне одговорности за штету. Нашем систему је ближе решење да за штету треба да се веже имовинска одговорност — обавеза накнаде — било да је штета настала неиспуњењем уговора или услед других околности. И то на једнак начин и под једнаким условима односно по истим основима.

Променом основа одговорности, (одбацивањем доказане кривице као основа) обавезе накнаде би настајале у много већем броју случајева наношења штета како друштвеној својини као основном производном односу тако и добрима појединаца стеченим у складу са уставним основима присвајања добара. Заштита би тиме била ефикаснија но што се она сада постиже санкцијама из области казних грана права које, с обзиром на своје особености (строга начела легалитета дела и санкције), не могу да стигну учиниоца у довољном броју случајева од оног броја наношења штета односно противуставног присвајања добара присутног у животу. Евидентно је да у нашем друштву долази до знатног преливања имовинских вредности из друштвене у приватну својину мимо уставних основа присвајања добара, за које се, из напред наведених разлога, у великом броју случајева не може везати санкција казних грана права. Имовинска одговорност би то могла. Под условима да основ одговорности допушта да се размотри сваки случај причињене штете: да се уместо доказивања кривице од стране оштећеног штетнику наметне обавеза доказивања да није крив.

⁶ Према Нацрту и Скици правни основи настанка обавеза су уговори, чињеница проузроковане штете, чињеница неоснованог богаћења и незваног вршења туђих послова под одређеним условима као и одређени случајеви једностранних изјава воље.

Друштво би се на тај начин бранило од губитака и прерасподела супротно основама друштвено-економског и друштвено-политичког система. Штете и губици могли би се избећи сврсисходнијим и одговорнијим понашањем свих чланова и свих делова друштва. Наше друштво је бременито губицима почев од губитака насталих од пожара изазваног непажњом, губитака произвођењем са великим процентом шкарта, губитака изазваних неоснованим боловањима или неблагоприятним доношењем одлука одређених органа односно неблагоприятним сагледавањем друштвених нарочито економских појава, па до губитака и штета уништењем, оштећењем или присвајањем туђих добара и резултата туђег рада. Све ове појаве видимо око себе, осећамо на својој или кожи оног до себе или за њих сазнајемо из новина. Санкције за овакво понашање постоје у одређеним случајевима и оне су моралне, политичке и дисциплинске односно у неким случајевима и кривичноправне. Ми мислимо да је од значаја по интересе друштвено-економског система увођење и имовинске санкције за свако проузроковање штете повредом уставом и законом заштићених интереса других лица односно за свако понашање које производи последице које угрожавају режим друштвене својине и самоуправљања. Таква понашања су најчешће инспирисана и намењена прибављању резултата туђег рада.

Основ одговорности за штету треба одабрати с обзиром на постојање потребе за ефикаснијом заштитом друштвене својине и самоуправљања тако да се у већој мери онемогуће и отклањају напади на њих као основе система. У ту сврху ми предлажемо претпоставку кривице на страни проузроковача штете, или можда и одговорност без обзира на кривицу, уместо садашње доказане кривице као основа одговорности за случајеве деликтне (вануговорне) одговорности, а претпостављене кривице за случај уговорне одговорности. Заговорник смо и сужавања могућности знатног ограничења или искључења уговорне одговорности.

У дилеми да ли да имовинска одговорност за штету буде, у сврху постизања напред наведених циљева, објективна (без обзира на кривицу) или још увек субјективна одговорност, али уз претпоставку кривице на страни штетника, ми бисмо се, из разлога социјалистичког хуманизма и ради охрабрења и преовладавања активности а не пасивног држања у друштву, определили за ову последњу. Претпостављена кривица као основ одговорности боље од принципа објективне одговорности омогућује склад и заштиту и интереса појединаца и нашег друштва у целини, јер нам се као појединцима, с обзиром на ограничена имовинска средства с којима располажемо, не намеће обавеза на чије наступање односно ненаступање не можемо имати утицаја. Обавеза накнада причињене штете настаје у том случају само ако се неодговорно понашамо и намеће бригу око обезбеђења доказа да смо се понашали како је у датим околностима било потребно. То би била на страни сваког од

нас једна обавеза више, али друштвено оправдана. Као што имамо и многе друге, рекло би се саме по себи разумљиве обавезе: да обезбедимо доказе да смо платили дугове односно да сачувамо доказе да према неким лицима имамо одређена потраживања и сл. Суду би се у одређеним случајевима могла оставити слобода да не изрекне обавезу потпуне накнаде причињене штете с обзиром на све околности конкретног случаја.

Појам штете

(Члан 121. Нацрта; члан 124. Скице)

У Нацрту је појам штете преуско дефинисан. Дефиниција садржана у Скици је неупоредиво боља. Штета је по Нацрту уштрб у постојећој имовини односно спречавање њеног повећања. Имовинска штета се овим, по Нацрту, исцрпљује. Штета је, по Скици, повреда сваког законом заштићеног интереса. Ова дефиниција је много еластичнија, а истовремено врло прецизна. Дефиниција моралне штете такође није у Нацрту довољно прецизно дата. Означена је као наношење психичког и физичког бола. Скица то конкретније регулише: узима да је то и повреда слободе, части, угледа, стида, личног и породичног мира и других личних добара, тј. свака повреда права личности.

Дефиниције моралне и материјалне штете које садржи Скица чине нам се погодније за систем наших друштвених односа. Скица довољно широко и истовремено прецизно штетом означава повреду сваког законом заштићеног интереса, те је учинила значајан корак напред ка мењању улоге проузроковања штете као извора облигационог односа. Тиме је решење Скице блиско несвојинском концепту производних односа. Одређивањем на такав нов начин појма штете у добром делу се овим извором облигационих односа може постићи побољшање заштите друштвене својине и самоуправљања. У свим случајевима стицања мимо Уставом опредељених основа присвајања настајала би обавеза накнаде. Стога у сврху ефикасније заштите друштвене својине, као основа продукционог односа, не би требало да останемо код појма штете који даје Нацрт дефинишући штету као умањење нечије имовине (проста штета) и спречавање њеног повећања (измакли добитак). Изван ових не тако неважних случајева остало би ипак много веће и по основе система значајније поље наношења штета без икакве имовинске санкције. Остали случајеви наношења штета, односно присвајања супротних основама система, остали би само са евентуалном могућношћу њиховог санкционисања нормама казненог права. Штетом би стога требало сматрати сваку повреду Уставом и законом заштићених интереса како појединца тако и читавих категорија појединаца, читавих делова друштва и друштва у целини.

За настајање обавезе накнаде штете требало би да буде довољно да се постојање штете може идентификовати, а не да обавеза накнаде буде условљена утврђивањем тачног износа штете нанете сваком појединцу кога је штета погодила, кад год се ради о несумњивом постојању штета нанетих појединим категоријама лица или одређеним деловима друштва или друштву у целини. Штете би се могле накнађивати у тим случајевима плаћањем одређених износа накнаде усмерених на санирање штетних последица код одређених нпр. најугроженијих или код највећег броја штетом погођених лица. Определивање коме и колики износ треба платити по том основу могло би да буде у компетенцији суда, за случајеве у којима се не би могле нормативно утврдити обавезе. За одређене случајеве би се могло нормирати да буде рецимо, у корист интересних заједница за заштиту човекове средине или културе или предшколског односно основног образовања и томе подобне општекорисне сврхе нашег друштва.

Захтев да се уклони опасност штете односно да се престане са повредом права личности

(Чл. 122. и 123. Нацрта; чл. 125. и 126. Скице)

Значајна новина садржана у Скици и Нацрту је нормирање могућности превентивног спречавања наступања штете. Односи се на осујећивање наношења даљих штета које су по правилу везане за изворе повећане опасности: штете које собом носи технички прогрес. Захтев за уклањање опасности наношења штета може подићи лице коме таква опасност прети било да је угрожено само оно, било да је оно једно од више лица угрожених извором опасности. Кад су делатности које стварају повећану опасност, тзв. опште корисне делатности, а извор опасности је неопходан за њихово обављање, може се, према Нацрту, захтевати само накнада прекомерне штете. Плаћање ове накнаде требало би да стимулише елиминисање прекомерних штетних последица.

Решења Скице и Нацрта се у овом погледу разликују. Решење Скице је по нашем мишљењу боље. По Скици код штета насталих од општекорисних делатности оштећенима се дугује накнада целокупне штете. Накнада се дугује увек кад су нечији законом заштићени интереси повређени, а не само кад су штете прекомерне, при чему се део штета оставља да га дефинитивно сноси оштећени. Правило о одговорности за сву, а не само прекомерну штету, би у већој и по друштво кориснијој мери наводило на изналажење техничких решења којима би се уклањале штетне последице које потичу од таквих општекорисних делатности.

Нормирање престанка повреда права личности је идентично у Нацрту и Скици. Санкција се састоји у плаћању нов-

чане своје у корист повређеног. Представља случај који, строго узев, и не спада у подручје накнаде причињене штете, већ је санкција за делатности из којих може (постоји велики степен вероватноће) да настане штета. Интерес да у друштву буде мање штетних последица оправдава увођење овакве имовинске санкције. Она одступа од класичног института накнаде штете који изискује да штета треба да буде већ причињена, и по коме се штета накнађује у мери у којој несумњиво може бити утврђено њено постојање. Но, то је само један од неколико случајева у којима настаје обавеза накнаде без обзира на одсуство услова који су, по класичном концепту одговорности за причињену штету, неопходни.

ГЛАВА II: ОДГОВОРНОСТ ПО ОСНОВУ КРИВИЦЕ

Када постоји кривица

(Члан 124. Нацрта; члан 127. Скице)

Према Нацрту видови испољавања кривице су намера и непажња. Ближег одређења нема. Скица садржи одређивање кривице у смислу правног стандарда.⁷ Нацрт, рекло би се и према овоме, не придаје одговорности по основу кривице исту пажњу коју Скица, иако у оба пројекта нормирање одговорности почиње увођењем, као првог по реду, правила о доказаној кривици као основу одговорности за проузроковану штету. Разлике ипак има. По Скици је одговорност по основу кривице правило, а објективна одговорност изузетак који се односи само на штете настале од опасних ствари, док би се, према Нацрту, с обзиром на ст. 2. и 3. чл. 120. Нацрта, налазили вероватно у присуству два паралелна основа одговорности. (Верификовање овог би настало тек накнадно, кроз заузете ставове у судској пракси и правној теорији.) Мишљења смо ипак да треба дати критеријуме за одређивање кривице на начин како то чини Скица: ближим одређивањем тог појма. Што не значи да не би требало унети у појам који Скица даје одређене измене. Оне би се састојале у изостављању посебно наглашене улоге разумног и пажљивог појединца с обзиром да у нашем друштвеном систему то није типичан привредник. Могло би се ићи на систем одређивања, примера ради, понашања која се, с обзиром на специфичности наших социјалистичких самоуправних односа, има у појединим случајевима или околностима сматрати кривицом.

⁷ Члан 127. Скице (када постоји кривица): „При просуђивању да ли је лице које је штету проузроковало криво или не, то јест да ли се понашало како је требало, суд води рачуна о редовном току ствари и о томе шта се од разумног и пажљивог човека могло основано очекивати у датим околностима”.

Неодговорна лица

(Члан 125. Нацрта; члан 128. Скице)

Решења члана 125. Нацрта односно 128. Скице, којима се нормира ко су неодговорна лица, је на извешан начин дефинисање у негативном смислу случајева непостојања понашања које се може означити као кривица. Према Нацрту неодговорна лица су лица која услед душевне болести, заосталог умног развоја или којих других разлога нису способна за расуђивање. Скица је много егзактнија: неодговорна су умоболна, слабоумна лица, лица која су штету проузроковала у бесвесном стању и малолетници који при проузроковању штете нису били способни за расуђивање.

Разлике у нормирању које садрже Нацрт и Скица у погледу малолетних лица наводе нас на размишљање. По Нацрту малолетник до навршене седме године живота не одговара за штету. После овог доба малолетник одговара за штету ако је при проузроковању штете био способан за расуђивање. Скица не издваја категорију малолетника до 7 година живота. За настајање одговорности малолетника претпоставка је, по Скици, установање способности за расуђивање.

Мислимо да нормативно регулисање одговорности малолетника треба да буде у већој мери у духу са бригом друштва за малолетна лица и са нашим системом образовања и васпитања. Нелогично је, по нама, у смислу социјалистичког хуманизма и бриге за малолетна лица као будућност нашег друштва, да одговорност малолетника за штету буде врло строга. Поготову кад се пореди са осталим нормама одговорности садржаним у Нацрту и Скици, малолетна лица наине немају ни у којој мери блажи третман од одраслих пунолетних, већ напротив строжи. Чим се докаже способност за расуђивање малолетника, она доводи до тога да се присуство способности за расуђивање код малолетника пореди са понашањем разумног и пажљивог човека (пунолетног значи) и до утврђивања кривице на страни малолетника. Иако је за понашање малолетника од којих је потекла штета „криво” и друштво ако није довољно ефикасно васпитно на њих деловало. Другим речима за штетне радње малолетника треба тражити узроке или узоре међу пунолетним, па отуд накнаду штете треба у претежној мери или чак у потпуности преносити на шире делове друштва (оне чија је функција васпитања) или цело друштво.⁸

⁸ Засада се судска пракса са овим нашим ставом очигледно не слаже. Проширена општа седница Врховног суда Југославије из октобра 1970. године (ЗСО, XIV/4) сматра да су деца до 7. године под искључивим или претежним утицајем родитеља, те да само на овим последњим треба да лежи обавеза накнаде штете. Предшколска установа, као важан чинилац првотног образовања и васпитања, треба у нашем друштву тек себи да прокрчи пут. Најпре својим физичким ницањем, а потом вероватно и заузимањем одговарајућег места у смислу васпитања и одговорности за непостизање адекватног васпитања малолетника до седме године живота.

*Нужна одбрана, стање нужде отклањања штете од другог;
дозвољена самопомоћ; пристанак оштећеног*

(Члан 127—129. Нацрта; члан 129. и 130. Скице)

И по Нацрту и по Скици не настаје обавеза накнаде штете која је у нужној одбрани причињена самом нападачу. Код стања нужде (отклањања од себе или другог опасности штете која се друкчије није могла избећи до наношењем штете другом) обавеза накнаде настаје или на страни лица кривог за настанак опасности штете или на страни трећих лица од којих је штета отклоњена (у мери користи коју су имала од отклањања штете). На накнаду штете има право и незвани вршилац туђих послова у нужди, у мери претрпљене штете којом се целисходно изложио.

Нацрт и Скица се разликују у нормирању категорије самопомоћи односно у појмовном одређивању овог института које садржи Нацрт, а не садржи Скица.⁹

Пристанак оштећеног значи ненаступање дуга по основу проузроковане штете. Не може се, по Нацрту и Скици пристати на наношење штете радњом која је законом забрањена. У том случају би настајала и обавеза накнаде штете осим евентуалних санкција других грана права везаних за предузимање законом забрањених радњи.

Сви напред наведени случајеви су тзв. случајеви искључења противправности радње од које је потекла штета. Оне су, у конкретним случајевима, нанеле „штету“ одређеним лицима, али посматрано са ширих друштвених интереса не могу бити третиране као чињенице за које се везује обавеза репарације насталих губитака.

ГЛАВА III: ОДГОВОРНОСТ ЗА ДРУГОГ

Одговорност родитеља

(Члан 131. Нацрта; члан 131—133. Скице)

Одговорност родитеља према Нацрту је у највећем броју случајева тзв. објективна одговорност. Родитељи одговарају за штету коју проузрокују деца до навршене 14. године без могућности доказивања да нису криви. (Ст. 2. чл. 131. Нацрта изричито каже да родитељи не одговарају само ако постоје разлози за искључење одговорности према правилима о одговорности без обзира на кривицу). Ако је дете поверено другом

⁹ Став 2. чл. 128. Нацрта (дозвољена самопомоћ): „Под дозвољеном самопомоћи подразумева се право сваког лица да отклони повреду права ако непосредно прети опасност, ако је таква заштита нужна, и ако начин отклањања повреде права одговара приликама у којима постоји опасност.”

лицу родитељи не одговарају само под условом да се може засновати одговорност тог другог лица. И за дете које има 14 до 18 година постоји претпоставка да су за штету коју ово дете нанесе криви родитељи. Не одговарају само ако докажу да је штета настала без њихове кривице. Следећи члан Нацрта, чл. 132, у свим случајевима одговорности за штету и родитеља и деце заједно, уводи строги начин одговорности: солидарну одговорност родитеља.

Решења која даје Нацрт у области одговорности родитеља за децу врло су нелогична и неприхватаљива за наш систем. Чини се да су најопасније штете и најстрожа одговорност у подручју одговорности родитеља и деце. Као да оваквом најстрожом одговорношћу треба опоменути родитеље да друштво нема никаквог интереса ни користи од људске репродукције. Ово решење, осим што није у складу са Уставом и законима у којима је нормирана посебна заштита породице и деце, није у складу са хуманизмом нашег друштвеног система и у Уставу садржаном начелу о једнакости права, дужности и одговорности, односно узајамности и солидарности. Решења Скице су у том погледу прихватаљивија. По Скици постоји одговорност родитеља (обавеза накнаде штете) када су деца неспособна за расуђивање и налазе се под њиховим надзором. Чл. 131. Скице подједнако третира обавезу накнаде штете која лежи на родитељима са обавезом накнаде која лежи на физичким или правним лицима који су на основу закона, одлуке надлежних органа или уговора дужни да воде надзор над малолетним лицима. Ова се одговорност не може отклонити сем код оних лица која врше надзор над малолетницима а нису родитељи, под условом да докажу да је штета настала услед лошег васпитања малолетника од стране родитеља односно породичних навика, рђавих примера или неког другог делања које долази од родитеља и може им се уписати у кривицу (ст. 1. чл. 133. Скице). Ова лица, с обзиром да су одговорна за штету коју проузрокују малолетници неспособни за расуђивање, имају тиме у ствари право регреса према родитељима за које докажу да су за нанету штету криви (ст. 2. чл. 133. Скице).

Одговорност другог лица за малолетнике

(Чл. 133—134. Нацрта)

Ако малолетник млађи од 7 година, који није под надзором родитеља већ старатеља, школе односно неке друге установе, нанесе штету, за њу одговарају физичка или правна лица која над њим врше надзор. Ову одговорност могу отклонити ако докажу да је надзор вршен на начин на који су били обавезни да га врше односно да штета није у узрочној вези са

неиспуњењем њихове обавезе надзора (да би штета настала и при брижљивом вршењу надзора).

Кад штету причине лоше васпитани малолетници, обавеза накнаде штете према Нацрту може да настане на страни малолетника старијег од 7 година који је способан за расуђивање, као и на страни лица на коме лежи дужност надзора над малолетником (по основу претпоставке кривице која је отклоњива) и на страни родитеља којима се штета може уписати у кривицу. Лица на којима лежи дужност надзора, а нису родитељи, имају право да исплаћену накнаду регресирају од родитеља којима се штета може уписати у кривицу.

Према Скици, видели смо већ, нема битне разлике између одговорности родитеља и других лица која врше надзор над малолетницима. Она је отклоњива код лица која нису родитељи само у случајевима у којима се докаже да је штета настала услед лошег васпитања малолетника, односно неког другог делања од стране родитеља, која им се може уписати у кривицу. Нема аналогне могућности за родитеље или друга одговорна лица да доказују да је штета последица сличних околности на страну професионалног васпитача или установе, тј. околности које би довеле до установљења њихове кривице за створене лоше навике или дате рђаве примере. Да то није неразумно нормирати, и да се у животу и то догађа, не треба много доказивања. Посредан несумњив доказ су нпр. неки чланови кривичног законика, а и у овом Нацрту односно Скици садржана је једна норма која на то указује (чл. 162. Скице, односно 178. Нацрта).

Посматрајући у целини одредбе Нацрта које се односе на настајање обавезе накнаде штете коју причине малолетна лица, и одредбе Скице којима се регулише исто питање, налазимо да су одредбе Скице боље у том смислу што су логичније и представљају бољу конкретизацију уставног начела о одговорном понашању свих делова и чланова друштва. Једнако се третира обавеза надзора над малолетницима било да је заснована на закону, акту надлежног органа или уговора. За сва правна и физичка лица која имају обавезу чувања и васпитања малолетника постоји једнака правна ситуација у односу на штете које могу причинити малолетна лица. По Нацрту се само за родитеље уводи објективна одговорност за штету коју причине њихова деца. Остали чиниоци васпитања лако се могу ослободити обавезе накнаде штете доказивањем да су надзор вршили, односно да невршење надзора није у узрочној вези са настанком штете.

Ми се, међутим, не бисмо сложили ни са решењима које даје Скица, а којима се уводи објективна одговорност на страни правних и физичких лица (укључив и родитеље) која врше надзор над малолетницима. Ми бисмо и на ове случајеве проширили правило, које предлагемо као основно, правило одговорности

по основу претпостављене кривице.¹⁰ Мислимо да не треба увођењем престроге одговорности на страни лица која врше надзор и чување и васпитање малолетника, решавати питање заштите лица која су погођена штетом коју малолетници чине. Проблем заштите оштећених лица треба решавати на исти начин на који се он у Нацрту решава и код штета које могу да причине слабоумна, умоболна и лица у бесвесном стању. Решење проблема заштите оштећених лица може се постићи и неким другим путевима. То би могло да буде: обвезивањем на накнаду друштвено-политичких заједница које у својим рукама могу имати економска средства за обештећење, или кроз прихватање правних средстава којима се може вршити социјализација ових ризика аналогно одговорности друштвено-политичке заједнице услед терористичких аката, јавних демонстрација, манифестација (чл. 156. Нацрта). Код таквог решења могла би да настане и потреба за тзв. одговорношћу по основу правичности из чл. 135. Нацрта односно чл. 134. Скице.

Душевно болесни и заостали у умном развоју

(Члан 130. Нацрта; чл. 128. и 131. Скице)

Разлика у нормирању одговорности за штете које причине душевно болесна лица, лица заостала у умном развоју, односно лица неспособна за расуђивање из других разлога, у Нацрту и Скици је битна. Одговорност по Скици видели смо да је објективна. Одговорност се везује за лица која су дужна да врше надзор и чување. Скица једнако третира одговорност за малолетнике неспособне за расуђивање и одговорност за умоболна и слабоумна лица (чл. 131. Скице). Нацрт одговорност за умоболна и слабоумна лица заснива на отклоњивој претпоставци кривице. Ослобађају се одговорности лица дужна да врше надзор ако су надзор вршила како треба, односно и ако би штета настала при брижљивом вршењу надзора.

Правни основ репарације за штете које учине слабоумна, умоболна и малолетна лица неспособна за расуђивање требало би, по нашем мишљењу, регулисати другачије него што је то учињено у Скици и Нацрту. Иако се решења Скице и Нацрта разликују, и једна и друга траже излаз да штету не снесе оштећени на начин који код Нацрта скоро увек обавезу накнаде везује за родитеље (они су чини се криви самим тим што имају децу), а код Скице за оног ко врши надзор. Чини нам се да би у свим тим случајевима требало одговорност заснивати на прет-

¹⁰ Да не буде забуне ово није основно правило које је позитивна норма или је садржано у преднацрту неког од системских закона нити у Нацрту и Скици, већ наш предлог о томе шта би по нашем мишљењу требало да буде основно правило у области одговорности за причињену штету.

постављеној кривици лица која врше надзор (без обзира јесу ли родитељи или не), а да репарацију у случајевима непостојања кривице ових лица треба наметнути неким ширим заједницама (друштвено-политичким заједницама или интересним заједницама здравства, односно васпитања и образовања малолетника). Из демографских разлога и због различите распрострањености установа чувања и васпитања ових лица, могла би се социјализација ризика наношења штета од стране неодговорних лица вршити на нивоу целе Федерације, како не би поједине друштвено-политичке заједнице које имају више ових лица биле у већој мери економски погођене од других.

Одговорност по основу правичности

(Члан 135. Нацрта; члан 134. Скице)

Кад штету проузрокује лице које за њу није одговорно, а накнада се не може добити од лица које је било дужно да води надзор над њим, суд може, кад то правичност захтева, а нарочито с обзиром на имовно стање штетника и оштећеника, осудити проузроковача штете (штетника, према терминологији Нацрта) да накнади штету потпуно или делимично (ст. 1. чл. 135. Нацрта). Кад је штету проузроковао малолетник старији од 7 година, у кога се докаже способност за расуђивање а који нема имовине, суд може под истим условима обвезати родитеље штетника да штету накнаде потпуно или делимично и када докажу да за штету нису криви (ст. 2. чл. 135. Нацрта). Родитељи под овим условима могу бити обвезани на накнаду за штету коју проузрокују њихова деца и за време редовног школовања.

Изнели смо већ разлоге због којих се не слажемо са решењима Нацрта којима се регулише одговорност за штете које потичу од малолетника. Несхватљиво нам је и правило садржано у ст. 2. и 3. чл. 135. Нацрта, којим се обавезују родитељи на накнаду штете учињене од стране њихове деце способне за расуђивање и обвезане на накнаду штете. Били би за решење које нуди Скица, тј. за изузетно обвезивање за накнаду штете слабоумних, умоболних и малолетника неспособних за расуђивање.

Учинили би неколико примедби на издвајање у посебну главу; — главу III која носи наслов Одговорност за другог — чланова 130. до 135. Нацрта. С обзиром на набројане основе одговорности чл. 120. Нацрта Закона о облигацијама и уговорима (кривица — ст. 1. чл. 120; одговорност без обзира на кривицу — ст. 2. и 3. чл. 120) нема места овом издвајању одговорности за другог, јер су у Нацрту, у глави III, побројани случајеви одговорности физичких и правних лица за штете које нанесу душевно болесна лица и лица заостала у умном развоју, одговорност (објективна) родитеља, за децу неспособну за расуђивање, одговорност других лица на којима лежи оба-

веза надзора за штете које почине малолетници неспособни за расуђивање, одговорност родитеља за штету коју деца почине за време док су под надзором других лица ако је штета настала услед лошег васпитања које су родитељи деци дали, као и тзв. одговорност по основу правичности лица која приликом проузроковања штете нису била способна за расуђивање, када се накнада не може добити од лица која су била дужна да врше надзор над штетником.

Осим случаја објективне одговорности родитеља за штету коју учине малолетници неспособни за расуђивање и одговорности по основу правичности, сви остали случајеви одговорности набројани у овој глави, су случајеви одговорности по основу претпостављене кривице лица обавезних на вршење надзора над наведеним лицима. Према Нацрту, ако ова лица докажу да су надзор вршила односно да настала штета није у узрочној вези са невршењем надзора, не настаје њихова одговорност. Не ради се следствено томе о случајевима одговорности за другог, већ о одговорности за сопствене радње. Нема ни иначе ничег заједничког код побројаних случајева одговорности за другог, што би оправдало њихово сврставање у посебну главу.

Другачије, међутим, ствари стоје у односу на истоимену главу Скице. У Скици проф. Константиновића садржана је другачија концепција гледања на неке од овде наведених случајева одговорности. У овој глави се, у Скици, налазе одредбе о одговорности послодавца за своје раднике као класични пример одговорности за другог који срећемо у модерним грађанским законима. Затим Скица овде наводи случајеве одговорности физичких и правних лица обавезних да врше надзор над слабоумним, умоболним и малолетним лицима неспособним за расуђивање, али по сасвим другом основу него што је то према решењу Нацрта. Ова лица (укључив ту и родитеље малолетних) одговарају за штету без могућности доказивања да нису криви. Она одговарају за штету коју учине друга лица увек, сем ако докажу узрочну везу између настанка штете и лошег васпитања које су деци дали родитељи. Лица дужна да врше надзор одговарају и када је штету починио малолетник способан за расуђивање, али тада солидарно са њим. Логично је, стога, у Скици издвајање ових случајева, под називом одговорности за другог, док то у Нацрту није уопште случај.

ГЛАВА IV: ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ПРОУЗРОКОВАНУ У РАДУ ИЛИ У ВЕЗИ СА РАДОМ

Нацрт Закона о облигацијама и уговорима другачије него Закон о међусобним односима радника у удруженом раду нормира одговорност за штету проузроковану у раду или у вези са радом. У поређењу са Нацртом, ЗМОУР (који је у овом моменту позитивно право) ову материју регулише само у једном

делу.¹¹ У Нацрту су нормирана три вида односно случаја ове одговорности: одговорност ОУР према трећим лицима (чл. 136), одговорност радника према ООУР (чл. 137) и одговорност ОУР према раднику (чл. 139).

Одговорност ОУР према трећим лицима

(Чл. 136. Нацрта)

Одговорност радних организација према трећим лицима за штете које радници причине била је досада код нас случај објективне одговорности. Основ ове одговорности се према Нацрту мења: радна организација одговара за штету коју радник причини на раду или у вези са радом уколико не докаже да је радник у датим околностима поступао онако како је требало. Објективна одговорност остаје само за случајеве кад је штета причињена извором повећане опасности. Нови основ одговорности уведен чл. 136. Нацрта ми бисмо свели на претпостављену кривицу на страни организације чији радник је нанео штету, односно на страни радника. Ако кривица не постоји ни на страни радника ни на страни радне организације, не настаје одговорност радне организације. (Одговорност радника према трећем настаје пак само ако је радник штету проузроковао намерно.)¹²

Под „трећим лицима” из члана 136. Нацрта, у досадашњој судској пракси су се подразумевала лица изван радне организације штетника.

Не видимо разлога за увођење посебног основа одговорности у случају из чл. 136. Нацрта, који доводи до тога да штете које потичу од делатности радних организација дефинитивно сносе оштећени кад радна организација успе да докаже да нема кривице на радној организацији односно њеном раднику. Другим речима речено овом се основу не би имало

¹¹ Члан 50. Закона о међусобним односима радника у удруженом раду упућује на општа правила одговорности за штету када се ради о одговорности основне организације удруженог рада за штету коју радник претрпи на раду или у вези са радом. Према старим правним правилима (и решењу садржаном у овом Нацрту) то би имало да значи доказану кривицу као основ одговорности. ЗМОУР оставља знатно подручје за нормативну делатност ООУР на плану утврђивања обавеза у удруженом раду и одговорности радника за повреде тих обавеза. То, међутим, значи за друге видове а не за имовинску одговорност за штету. Ова последња је регулисана у ЗМОУР (чл. 47). Обавеза накнаде настаје за раднике ако штету радној организацији причине намерно или из крајње непажње. (Нормирана је одговорност за умањење дохотка.)

¹² Према ранијим одредбама Закона, којима су регулисани радни односи, трећа лица су накнаду могла тражити од радника ако је штета проузрокована кривичним делом. Исто решење је садржано у ЗМОУР (чл. 51. ст. 2).

шта приговорити кад би он у Нацрту био прихваћен као опште правило одговорности за штету, а не као изузетак с обзиром на основ одговорности у свим осталим случајевима.

Одговорност радника према организацији удруженог рада

(Члан 137. Нацрта)

Одговорност радника према ОУР заснива се на доказаној кривици радника (ст. 1. чл. 137) с тим што суд радника, ако то правичност захтева, може ослободити те одговорности у целини или делимично ако је штету нанео обичном непажњом (ст. 2).

Суд ће приликом одмеравања висине накнаде коју радник дугује ОУР за причињену штету водити рачуна о више елемената: степену кривице, значају штете, имовинском стању радника као и другим оправданим околностима. Ове околности не могу утицати на смањење износа накнаде штете у случају намерно проузроковане штете.

Одговорност организације удруженог рада према раднику

(Члан 139. Нацрта)

Одговорност ОУР према раднику за штету која му је настала на раду и у вези са радом заснива се на кривици ОУР (ст. 1. чл. 139), односно ОУР ће одговарати за штету без обзира на кривицу ако је штета причињена извором повећане опасности (ст. 2. чл. 139). Досада је у судској пракси постојала дилема у односу на основ одговорности радне организације према раднику за штете настале на раду или у вези са радом. По неким судским одлукама радници су третирани као трећа лица кад су им штету нанели други радници у радној организацији, те је следствено томе ова одговорност била објективна. Нацрт посебно нормира случај постојања кривице оштећеног радника у условима настанка штете из чл. 139. У овом случају суд може, водећи рачуна о свим околностима, занемарити чињеницу постојања кривице радника ако је степен кривице обична непажња и одлучити да ОУР накнади раднику целокупну штету. Нацрт садржи и новину која се састоји у нормирању односа грађанскоправне одговорности, као правног основа репарације штете, и социјалног осигурања као другог таквог основа. Према члану 4. чл. 139. од износа накнаде штете коју је обавезна да исплати организација удруженог рада одбија се износ обештећења на који радник има право по основу социјалног осигурања. Однос ове одговорности према осталим видовима репарације није регулисан.

Општи поглед на правило о одговорности за штету која настаје у процесу рада (коју радници причине радној органи-

зацији, трећим лицима или сами претрпе на раду односно у вези са радом) говори нам да Нацрт нема сасвим јасну концепцију о том питању. Нацрт наике садржи мање-више она решења која познајемо из послератних позитивноправних прописа којима су били регулисани радни односи. Није на становишту да радна организација сноси штете и ризике од делатности радника, пошто такво решење јасно показује да су односи субјеката у питању најамни. Но решењима Нацрта није у потпуности ни превазиђено такво гледање на положај и односе ООУР и радника. Не би требало нпр. оставити већ смањити или потпуно превазићи, супротстављање ООУР-а и радника. Не би требало да се више провлаче различити основи одговорности радне организације према раднику и радника према радној организацији. Ако имамо неотуђива права радника у удруженом раду и захтев да сами радници одлучују о доходу који су створили, онда треба и одговорност везати за раднике, у смислу људског елемента у ООУР, тако да по истом критеријуму одговарају било коме да је настала штета у оквирима ООУР, јер штета настала ООУР је штета настала свима њима ако су они онакви самоуправљачи каквима их види Устав. У том смислу они не би могли да буду трећа лица, како је то једним својим делом дозвољавала судска пракса у нас, у сврху заштите оштећених радника. Одговорност за штету требало би да самоуправно уређују сами радници ООУР-а, с тим што би се ставиле границе њиховом одлучивању у виду немогућности ослобађања од одговорности за штету причињену намерно или из крајње непажње. Аутономно би они требало да решавају и питања увођења у нормативне акте других правних основа репарације наступања неповољних околности насталих било од људских радњи било од природних догађаја.

Што се тиче одговорности за штету причињену било коме изван ООУР требало би да та одговорност буде објективна, иначе ће чињење штете трећима бити стимулисано увек када се пренебрегавањем интереса других може постићи доходак за ООУР.

Одговорност за штету коју причини државни орган односно организација која врши послове од јавног интереса

(Члан 140. Нацрта)

Нацрт посебно издваја одговорност за штету насталу радом државног органа односно радне организације која врши послове од јавног интереса. Услови под којима за ове штете одговара друштвено-политичка заједница донекле су специфични. Намеће се и поређење са случајевима одговорности друштвено-политичке заједнице из чл. 156. овог Нацрта (супсидијарна одговорност за штету насталу смрћу или телесном повредом услед аката насиља или терора, односно приликом јавних демонстрација и манифестација).

Увођењем ових видова имовинске одговорности поставља се питање њиховог правног основа (оно захтева, по нама, проширење случајева правних основа побројаних у чл. 120. Нацрта), тј. питање правне природе овог правног основа репарације штете. Одговор ће се моћи добити преко извора средстава из којих ће накнаде бити вршене. Недоумица се састоји у томе је ли то накнада по основу правно-техничког средства проузроковања штете другом, које би доводило до преваљивања настале штете са оштећеног на штетнике, тј. на раднике односно организације из средстава датих им за обављање делатности коју врше, или је то плаћање из средстава планираних буџетом у сврху санирања неповољних околности (штета) независно од постављања питања постојања одговорности на страни радника ових органа односно организација. Тада би то био други правни основ репарације — нека врста друштвеног осигурања на нивоу друштвено-политичких заједница. По правилима пројектованим у Нацрту дилеме би за сада остале и морало би их разрешити порекло односно природа средстава из којих се буде вршила репарација штете. Ако средства за накнаду штете у овим случајевима долазе из средстава којима самоуправно располажу радници радних заједница државних органа односно организација, по принципима по којима управљају остали радници у удруженом раду, радило би се о правно-техничком средству одговорности за проузроковану штету чињењем односно пропуштањем. Ако би средства била планирана буџетом друштвено-политичких заједница радило би се о друштвеном осигурању у смислу замене одговорности за проузроковану штету једним другим правним основом односно правно-техничким средствима намењеним репарацији насталих штета или губитака.

Ст. 2. чл. 140. Нацрта ниуколико не разрешава дилеме тиме што упућује на сходну примену правила одговорности за штету насталу у раду или у вези са радом у организацији удруженог рада. Није наиме извесно значи ли то да ови органи односно организације одговарају за штету и изван штета насталих неправилним и незаконитим радом¹³ (у смислу чл. 136. Нацрта), или је правило чл. 140. замена услова из чл. 136, а сходна примена значи примену правила из чланова 137, 138. и 139. Нацрта.

*Одговорност грађанско-правних лица и појединаца који користе
допунски рад других*

(Чл. 141. Нацрта; ст. 2. и 3. чл. 135. Скице)

Према Нацрту на односе настале проузроковањем штета у раду и у вези са радом, код грађанско-правних лица и поје-

¹³ У вези са тим поставља се питање потребе дефинисања појма незаконитог и неправилног рада за потребе овог закона или његовог преузимања из теорије односно праксе административног права.

динаца који користе допунски рад других, примењују се правила одговорности за штету насталу у раду или у вези са радом у ООУР. Скица у том погледу садржи битно другачије решење.¹⁴

Скица сматра материјом Закона о облигацијама и уговорима само одговорност радне организације према раднику за штету коју радник претрпи у раду и у вези са радом. Овај закључак се посредно може извести, јер остала материја није регулисана у Скици већ је остављена на регулисање другим законима. Надаље се може закључити да је став усвојен у Скици да овај случај проузроковања штете треба да се регулише по основу ст. 1. чл. 123. односно ст. 2. истог члана. Скица, међутим, сматра да је материја облигационог закона регулисање обавезе накнаде штете коју проузрокују на раду и у вези са радом лица запослена код појединачног односно приватних послодаваца. За ову штету Скица нормира одговорност према трећем лицу како послодавца тако и његовог радника. Послодавац по правилу има регрес према раднику ако је овај штету причинио својом кривицом. Изузетак од овога је ако суд нађе да правичност захтева да штету сноси послодавац у потпуности или делом.

Не бисмо се сложили са решењем Скице у погледу подвајања материје одговорности за штету насталу на раду односно у вези са радом, које иде за тим да само одговорност радне организације према раднику чини материју облигационог закона. Такво решење врло јасно подвлачи супротстављање радне организације, односно ООУР, и њених радника, а односе у раду квалификује као најамне а не самоуправне. Ми смо у напред изложеним излагањима пледирали за управо супротно решење: да се прави јасна разлика између одговорности ООУР према лицима изван ООУР као строга објективна одговорност за штете и регулише облигационим законом, а да се унутар општих нормативних аката ООУР самоуправно регулише, у оквирима права и дужности, и имовинска одговорност радника међусобно у оквиру ООУР.

Решење које садржи Скица о одговорности за штете настале из рада радника код приватних послодаваца — солидарна одговорност послодавца и радника — нама се чини блиска као концепција одговорности за штете настале раднику у оквиру ООУР. Уколико се сматра да питање одговорности за штете настале раднику не треба остављати самоуправним актима ООУР, предлажемо да за штете настале на раду или у вези са радом радника ООУР другом раднику ООУР одговарају солидарно радник који је причинио штету и ООУР по основу и уз услове садржане у ст. 2. и 3. чл. 134. Скице.

¹⁴ Скица не садржи норме којима се регулише накнада штете нанете трећим лицима и радној организацији у процесу рада који се обавља на средствима за производњу у друштвеној својини. То подручје Скица сматра материјом Закона о радним односима односно Закона о међусобним односима радника у удруженом раду.

Одговорност правног лица за штету причињену трећем лицу

(Чл. 142. Нацрта; чл. 146. Скице)

За разлику од нормирања одговорности ОУР за штету коју причини радник у раду и у вези са радом, и у којој је наведен основ одговорности, тј. услови под којима ОУР одговара и случајеви у којима не одговара, код нормирања одговорности правног лица за рад колегијалних и инокосних органа основ односно услови одговорности нису ближе одређени. Отуда остају одређене дилеме у том погледу. Систематски посматрано овај члан главе V Нацрта долази испред главе VI са којом отпочиње регулisaње тзв. објективне одговорности, те би се из тога дало закључити да је основ одговорности доказана кривица на страни правног лица односно његовог органа. Право регреса правног лица нормирано је шире него што је то случај права регреса радне организације према раднику из чл. 136. Нацрта. Правно лице има право на накнаду од лица које је штету скривило осим ако за одређени случај закон не прави изузетак. Скица одговорност правних лица регулише тако што се не изјашњава о основу одговорности, те се и овде о томе може судити само по систематици садржаној у њој. Глава којом се она нормира долази иза главе IV, која је посвећена одговорности за опасне ствари те би се могло, с обзиром на место регулisaња, закључити да правно лице одговара објективно. Исплаћену накнаду штете причињену трећим лицима правно лице може да регресира од штетника уколико је овај за штету крив.

Одговорност органа за штету причињену правном лицу

(Члан 143. Нацрта; ст. 2. чл. 146. Скице)

За штету коју правном лицу причини колегијални односно инокосни орган у вршењу и поводом вршења својих функција одговарају лица која чине те органе ако су штету проузроковали несавесним радом. Чл. 143. није прецизирао ни на коме лежи терет доказа постојања односно непостојања савесног рада. По општем правилу садржаном у Нацрту, а које се састоји у одговорности по основу доказане кривице штетника, терет доказа је на страни правног лица.

У вези са одредбом чл. 143. Нацрта постављају се два питања: несавестан рад је стандард кога не срећемо у другим нормама из одељка о проузроковању штете а нема га ни међу основима одговорности побројаним у чл. 120. Нацрта, те се поставља питање његове садржине. Следеће питање везано је за могућност да код неких правних лица постоје чланови колегијалног органа, који немају својство радника у удруженом раду правног лица у саставу чијег органа се налазе, па се пи-

тање савесног односно несавесног рада мора код њих прецизније утврђивати, јер се приликом процене не могу користити евентуалне одредбе самоуправних споразума тог правног лица.

ГЛАВА VI: ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ПРИЧИЊЕНУ ИЗВОРОМ ПОВЕЋАНЕ ОПАСНОСТИ

Одговорност за штету причињену извором повећане опасности нормирана Нацртом (чл. 144—153) прихвата углавном у судској пракси изграђене ставове о одговорности за опасне ствари односно опасне делатности. Већ је ставом 2. у чл. 120. Нацрта, као основ одговорности равноправан са кривицом, нормирана одговорност без обзира на кривицу кад се ради о штетама од ствари или делатности од којих потиче повећана опасност штета за околину.

Нацрт у вези са овим основом одговорности уводи претпоставку узрочности: сматра се да је штета настала у вези са опасном ствари односно делатности сем ако се докаже да оне нису узрок штете (чл. 144).

Поређења између такозване објективне одговорности (одговорности без обзира на кривицу) нормиране у Нацрту и Скици иду, по нама, у прилог решења Скице.¹⁵ Само на први поглед би се рекло да Нацрт у односу на Скицу садржи незнатне измене. Разлике су међутим велике. Скица познаје одговорност само за опасне ствари и уз то даје појам опасне ствари. Нацрт уводи и категорију опасних делатности. Чини се да је он тиме потпунији и бољи. Међутим није тако. Скица прецизном дефиницијом опасних ствари захвата несумњиво и опасне делатности. Стога нема никакве бојазни да повећана опасност настајања штета по околину остаје изван категорије опасних ствари, с обзиром на формулацију Скице.¹⁶ Код Нацрта то није случај. Он садржи категорију опасних ствари као различиту од опасних делатности, те тиме може да доведе до опасности да се штета не може накнадити по овоме основу, јер потиче од нечег што се строго узевши не може сврстати у опасне ствари у ужем смислу нити у опасне делатности (нпр. ствари опасне због положаја, а не и саме по себи, тешко би се могле подвести под једну или другу категорију садржану у Нацрту).

¹⁵ Скица објективну одговорност (одговорности за опасне ствари) регулише у чл. 136—145 закључно.

¹⁶ Члан 136. Скице (Које се ствари сматрају опасним):

„1. Имаоник ствари, покретних или непокретних, чији положај, или употреба, или особине, или само постојање представљају повећану опасност штете за околину (опасне ствари), одговара за штету која потиче од њих.

2. Штета настала у вези са функционисањем опасне ствари, или приликом њене употребе, и уопште штета у чијем је настајању ствар материјално учествовала, сматра се да потиче од те ствари, изузев ако се докаже да та ствар није била узрок штете”.

Претпоставка узрочности

(Члан 144. Нацрта; ст. 2. чл. 136. Скице)

Нацрт уводи претпоставку узрочности која гласи да се има сматрати да штета настала у вези са опасном ствари односно са опасном делатности потиче од те ствари односно делатности, сем ако се докаже да оне нису узрок штете. Скица у ст. 2. чл. 135. ову претпоставку узрочности прецизније регулише тиме што је имамо не само у наведеном члану већ и у чл. 137. кроз увођење случајева ослобођења од одговорности. Као логичнији наставак шире дефиниције претпоставке узрочности из ст. 2. чл. 136. Скица претпоставља да штета потиче од опасне ствари кад год је ствар материјално учествовала у настајању штете.

Ко одговара за штету

(Чл. 145. Нацрта; ст. 1. чл. 136. Скице)

Нацрт изричито опредељује да за штету од опасних ствари одговара имаоник, а за штету од опасних делатности лице које се опасном делатношћу бави. Скица у овом погледу садржи шири круг лица, јер осим категорије имаоника¹⁷ одговорност везује и за друга са имаонцима изједначена лица (став 2. чл. 123. Скице).

Скица садржи искључење одговорности без обзира на кривицу и лица у служби имаоника опасне ствари, што би практично имало да значи лица запослених код приватних послодаваца. Ова лица одговарају по основу претпостављене кривице, ако је штета настала док им је ствар била поверена (члан 138. Скице). Нацрт не садржи аналогну одредбу.

Противправно одузимање опасних ствари

(Члан 146. Нацрта; чл. 139. Скице)

У случају противправног лишења државине опасне ствари имаоник престаје да одговара за штету од опасне ствари, а на место њега одговара лице које га је лишило државине.

¹⁷ Под „имаоником“ Скица и Нацрт подразумевају сопственика ствари односно друштвено правно лице које има одговарајуће право над средствима у друштвеној својини (носилац права коришћења по терминологији Скице). В. ст. 2. чл. 145. Нацрта и Напомену уз чл. 123. Скице.

Предаја ствари трећем лицу

(Члан 147. Нацрта; чл. 140. Скице)

Уместо имаоника и по истом правном основу, за штету одговарају лица овлашћена да се служе опасном ствари или дужна да је надгледају ако нису код имаоника ствари на раду. Нацрт не разрађује доследно даље наведено разликовање имаоника и лица које се бави опасном делатношћу.

Одговорност произвођача ствари са недостатком

(Члан 150. Нацрта; члан 141. Скице)

Одговорност произвођача ствари са недостатком у Скици и Нацрту представља прекид традиционалног гледања на ову негативну страну техничког прогреса; на остављање доброј вољи произвођача да добро или лоше изради своје производе. Јер захтевано је постојање уговорних односа произвођача и продавца робе односно продавца и крајњег потрошача, као средство расподеле ризика штета које потичу од ствари са недостатком. Према решењу из Нацрта и Скице ко стави у промет ствар коју је произвео са недостатком, а због кога ствар представља опасност штете за лице или ствари, одговара за штету која би настала због тог недостатка. Ризик настанка штете од ствари произведених са недостатком сноси произвођач. То је једино исправно решење које ће собом дати као резултат свођење ових штета на обим штета неминовних у смислу данка цивилизацији и техничком прогресу. Произвођачу остаје могућност да се, чинећи ризичне заједнице са себи сличнима у односу на ризике настанка штете од ствари произведених са недостатком, осигура од ове одговорности. (Његова заинтересованост да до штета не дође и када је осигуран може се очувати путем самопридржаја или кроз искључење ризика наношења штете услед недостатка за који је знао односно могао знати).

Одговорност имаоника за штету од животиња

(Члан 151. Нацрта; чл. 142. Скице)

И према Нацрту и према Скици опште је правило да за штету коју некеме причини животиња одговара имаоник било да је животиња код њега или залутала или побегла. На имаоник лежи одговорност и за нанету штету лицу које је покушало добровољно да узнемирену животињу ухвати или задржи. Нацрт и Скица разликују се у нормирању одговорности у случајевима када је животиња предата другоме. Према Скици кад се ради о установама и лицима која се баве примањем односно чувањем и старањем, одговарају та лица по истом основу по

коме имаоник. Одговорност остаје на имаонику ако није скренуо пажњу лицу коме је предао животињу на мане животиње ако их има (чл. 143. Скице). Нацрт (чл. 152) нормира одговорност имаоника и лица коме је животиња дата на употребу односно поверена на чување и старање. Само за случај постојања мана животиње на које имаоник није скренуо пажњу приликом предаје животиње, лице коме је животиња предата имаће регрес исплаћене накнаде од имаоника.

Према решењу Нацрта није јасно ко дефинитивно сноси накнаду штете када је животиња предата другом лицу на употребу, чување или старање а нису постојале мане животиње на које имаоник није скренуо пажњу. Није наима познат ни основ одговорности у овом случају нити сразмера сношења накнаде.

Одговорност за штету од грађевина

(Члан 154. Нацрта; чл. 145. Скице)

У овом члану (и у још неколико о којима је било или ће бити речи) Нацрт подиже на степен апстрактног законског регулисања поједине случајеве из судске праксе. Решење Скице и Нацрта разликују се утолико што, према Нацрту, за штету од грађевине одговара имаоник односно својински држалац. Он може да се регресира од лица која су крива што се штета догодила. Према решењу Скице (чл. 145) имаоник односно својински држалац не сноси ризик настанка штета услед више силе и кривице оштећеног (ст. 2. чл. 145), што је, по нама, логичније решење.

Нацрт познаје и одговорност за штету насталу падом, бацањем или просипањем из неке просторије док би се према Скици и на ове случајеве имале да примене одредбе које регулишу одговорност за штету од опасних ствари, односно за штету од грађевине. Суштинска разлика међу њима састоји се у томе што би, према решењу Скице, одговорност лежала на имаонику односно својинском држаоцу и са њиме изједначеним лицима (ст. 2. чл. 123), док према решењу Нацрта (чл. 155) за ове штете одговара држалац просторије. Тиме се уводи појам држаоца и питање о којој се државини ради.

Нацрт садржи у ст. 2. чл. 145. солидарну одговорност читаве категорије лица кад се у оквиру њих несумњиво налази лице које је штетник. Ово је значајно одступање од правила одговорности за проузроковану штету у смислу постојања узрочне везе између нечије радње и последице. У сврху заштите оштећеног лица овде се иде на социјализацију ризика која је разумљива и неопходна компонента других правних основа репарације нанетих губитака, али која је тешко спојива са проузроковањем штета као правним основом накнаде. О овом питању ће бити више речи касније, те се овде само дотичемо проблема садржаног у њему.

ГЛАВА VII: ПОСЕБНИ СЛУЧАЈЕВИ ОДГОВОРНОСТИ

Одредбе садржане у глави VII су новине које уводи Нацрт. Њоме је обухваћена:

— Одговорност услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација (члан 156),

— одговорност организатора приредби (члан 157),

— одговорност због ускраћивања неопходне помоћи (члан 158),

— одговорност за закашњење у јавном превозу (члан 159),

— одговорност у вези са вршењем послова од посебног општег интереса (члан 160).

Одговорност по основу чл. 156. је супсидијарна: за штету насталу смрћу или телесним повредама услед аката насиља или терора односно приликом јавних демонстрација и манифестација одговара друштвено-политичка организација чији су органи били дужни да спрече наступање штета. Одговорност настаје ако не постоји друго одговорно лице према правилима одговорности за штету, или је очигледно да се од одговорног лица накнада не може остварити.

Накнада коју дугује друштвено-политичка заједница чији су органи по важећим прописима били дужни да спрече штету, може имати за основ пропуштање радње тих органа и сводити се на одговорност правног лица за радње (пропуштања) државног органа, или бити правни основ репарације штете који има друкчију природу од проузроковања штете: бити врста друштвеног осигурања за које се средства планирају у буџету. Стога ће дилеме око правног основа репарације по чл. 156. Нацрта пракса морати разрешавати или у једном или у другом смислу, при чему ће средства из којих ће се репарација вршити имати пресудну улогу у опредељењу правне природе основа накнаде штете. Непостојање регреса у корист друштвено-политичке заједнице је још један чинилац који говори да се овде не ради о проузроковању штете као извору обавеза накнаде, већ о другом основу репарације (друштвено осигурање и сл.).

Одговорност из чл. 157 (одговорност организатора приредби) је нормирање на апстрактан начин неколико познатих случајева из судске праксе. Одговорност организатора приредби из чл. 157. је наиме издвојена изван објективне одговорности и различита од осталих случајева објективне одговорности само утолико што је учињена супсидијарном. Мислимо да томе није било места, те да би се дефиницијом опасних ствари какву садржи Скица могла обухватити и ова одговорност као један од случајева објективне одговорности, а да се у ст. 2. чл. 157. уведе право регреса организатора приредбе од проузроковача на страни кога постоји кривица за штету.

Одговорност због ускраћивања неопходне помоћи из чл. 158. Нацрта представља нешто мало детаљнију разраду уставне норме, те је опортунo уврстити је више као пример кон-

кретизације уставних поставки кроз даљу правну разраду у различитим областима права.

Одговорност за закашњење у јавном превозу из чл. 159. такође намеће питање правног основа накнаде. Постојање штете се не доказује, износ штете се занемарује, право на накнаду се гаси у врло кратком року. Обавеза накнаде путницима у јавном превозу услед закашњења преко једног часа има карактер новчане казне, тј. правног основа репарације који се разликује од осталих случајева настајања имовинске обавезе по основу проузроковане штете.

Такво нормирање настајања обавезе, по једном друкчијем правном основу, и само за један одређени случај, чини да изгледа неспојив са класичним изгледом овог извора обавезе, мада би по нама требало цело подручје проузроковања штета учинити битно друкчијим у том смислу да се на начин сличне овом третира неодговорно понашање сваког члана и дела друштва, с обзиром на интересе друштва у целини. Досада смо сретали случајеве да се из разлога заштите оштећеног лица одступа од правила о одговорности према чијим тешким условима до одговорности штетника врло ретко долази. У тешке услове за позивање штетника на одговорност због причињених штета (губитака) спада и захтев да се обавезе накнаде везују за тачно утврђивање износа штете код сваког појединца.

Одговорност у вези са „вршењем послова од посебног општег интереса” из чл. 160, онако како је дата у Нацрту, је прилично неодређена и противречна у оном делу којим се регулише одговорност организација које врше комуналну или другу сличну службу од општег интереса. Тешко је замислити да ове службе обуставе вршење услуга без разлога који би се могао третирати као оправдан бар са њиховог становишта (док се не повећају цене, јер су се повећале цене сировина; нема сировина на тржишту или нема под повољним околностима и сл.). Осим тога увођење овог случаја одговорности морало би захтевати и јаснију и опширнију разраду у смислу ближег опредељивања грана и делатности на које се односи, као и у смислу много ужег тумачења оправданог разлога због кога се може обуставити вршење услуга од посебног интереса.

ГЛАВА VIII: НАКНАДА

Накнада имовинске штете

(Чл. 161—164. Нацрта; чл. 147—149. Скице)

У Нацрту (чл. 161) и Скици (чл. 147) правило је да се накнаде врше успостављањем ранијег стања, а за случај да се тиме штета не уклања потпуно, да се за остатак штете даје накнада у новцу. Кад то није могуће, или ако суд сматра да није нужно, даће се накнада у новцу кад то оштећени захтева изузев случаја који оправдава успостављање ранијег стања.

Накнада у облику новчане ренте (чл. 164. Нацрта и чл. 149. Скице) предвиђа се за случај смрти, телесне повреде или оштећења здравља. Нормирано је право повериоца да захтева обезбеђење за исплату ренте кад год је дужник физичко лице. Уколико не добије обезбеђење досуђује му се укупна свота накнаде сразмерна висини ренте и вероватноћи трајања живота. (Скица ово последње ограничава на највише 15 година живота, да би овај елеменат учинила мање спорним у пракси; ст. 4. чл. 149. Скице). Поверилац уместо новчане ренте може да добије укупну своту и у другим случајевима ако за то постоје озбиљни разлози.

Висина накнаде имовинске штете

(Чл. 165—168. Нацрта; чл. 150—154. Скице)

Накнада на коју оштећени има право састоји се у накнади претрпљеног губитка (према прометној вредности ствари ако закон не одређује друкчије) и накнади добитка који се могао основано очекивати према редовним и посебним околностима, а чије је остварење спречено штетниковим деловањем (чл. 165. Нацрта; чл. 150. Скице). И Скица и Нацрт на једнак начин регулишу обим накнаде штете и не праве разлику у том погледу с обзиром на степен и основ одговорности.

Скица, за разлику од Нацрта, садржи правило да о висини штете одлучује суд које је, по нашем мишљењу, од значаја тако нормирати.¹⁸ Нацрт овог правила нема.

Скица такође садржи одредбу (чл. 151)¹⁹ о томе да ће суд одредити накнаду по правичности водећи рачуна о свим околностима у случајевима кад се штета не може тачно утврдити. Нацрт не садржи ову одредбу вероватно стога што је она регулисана чл. 212. Закона о парничном поступку. Мислимо, међутим, да је она одредба материјално-правне природе и да је значајно да њено регулисање буде у овом закону. Предлажемо да буде нормирано нешто друкчије и од решења Скице: да право на накнаду на страни одређеног лица или на страни читаве категорије оштећених лица не буде довођено у питање чињеницом што се износ штете не може тачно утврдити односно што је отежано утврдити њен тачан износ код сваког оштећеног. Ако је извесно да штета постоји не треба да постоје препреке за наступање обавезе накнаде већ оцењивање износа штете односно одређивање висине накнаде треба оставити суду. Следствено томе предлажемо и да ст. 4. чл. 150. Скице и чл. 151. Скице представљају посебан члан 151. у чијем наслову би

¹⁸ Став 4. чл. 150. Скице: „О величини штете суд може затражити мишљење стручњака, и пошто га добије сам ће одлучити.”

¹⁹ Одређивање накнаде по правичности: „Кад се величина штете не може тачно да утврди, суд ће одредити накнаду по правичности, водећи рачуна о свим околностима случаја”.

стојало: О висини штете одлучује суд, и чији би ст. 1. постао садашњи ст. 4. из чл. 150. Скице, а ст. 2. представљао садашњи чл. 151. Скице.

Следећи чланови Нацрта (167, 168) и Скице (чл. 152, 153. и 154) нормирају случајеве у којима различите околности доводе до снижења накнаде. Решења у Нацрту и Скици нису јединствена:

— Кад је штета проузрокована намерно или крајњом непажњом околности да је одговорно лице слабог имовног стања, те би плаћањем накнаде било доведено у оскудицу, неће утицати на смањење накнаде (ст. 1. чл. 167. Нацрта). Уколико је штета настала док је штетник радио нешто ради користи оштећеног, суд може одредити мању накнаду водећи рачуна о брижљивости коју штетник показује у сопственим стварима (ст. 2. чл. 167. Нацрта). Према Скици околност да је штетник радио у искључиву корист оштећеног односно да је слабог имовног стања, а штету није причинио намерно или крајњом непажњом, чини да се накнада може снизити од стране суда. Ако је штета причињена омашком која се може сваком лако догодити, суд може умерити накнаду измаклог добитка (чл. 153. Скице).

— Ако је штета проузрокована умишљајним кривичним делом, висина штете која се састоји у претрпљеном губитку (проста штета) одређује се, према Скици (ст. 2. чл. 152) с обзиром на вредност коју је ствар имала лично за оштећеног. Нацрт ово решење не садржи.

И Скица (чл. 154) и Нацрт (чл. 168)²⁰ садрже правило којим постојање кривице оштећеног за настанак штете или њену величину повлачи сразмерно смањење накнаде. Кад се сразмера не може утврдити, Скица предлаже да оштећени добије накнаду половине причињене штете, а Нацрт садржи правило које је, чини се, само себи противречно, сем ако се неће свести на слободно процењивање смањења накнаде штете од стране суда. Могућност да суд врши процену висине штете није, међутим, као опште правило садржана у Нацрту већ само у Скици (чл. 150. Скице).

Накнада имовинске штете у случају смрти, телесне повреде и оштећења здравља

(Члан 169—173. Нацрта; члан 155—159. Скице)

И према Нацрту (чл. 169) и Скици (чл. 155) штетник дугује накнаду трошкова сахране односно лечења од задобијених повреда и изгубљену зараду до смрти оштећеног. У облику

²⁰ Ст. 2. чл. 168. Нацрта: „Кад је немогуће утврдити који део штете потиче од оштећеникове кривице, суд ће досудити накнаду водећи рачуна о околностима случаја, а посебно о тежини кривице и једне и друге стране”.

новчане ренте (чији износ не може бити већи од оног што би оштећени добио да је усмрћени остао у животу), имају право на накнаду лица која је погинули издржавао или помагао и лица која би по закону имала право захтевати од погинулог издржавање (чл. 170. Нацрта; чл. 154. Скице). За случај телесне повреде или нарушења нечијег здравља штетник је обавезан да накнади све видове отуда настале имовинске штете: трошкове лечења и остале потребе везане за лечење, зараду изгубљену због неспособности за рад за време лечења, новчану ренту као накнаду за штету насталу потпуном или делимичном неспособношћу за рад, трајним повећањем потреба, уништењем или смањењем могућности даљег развоја и напредовања у раду (чл. 171. Нацрта; чл. 157. Скице). Ако се знатније промене околности које је суд имао у виду приликом досуђивања ренте, суд је може на захтев оштећеника повисити односно на захтев штетника снизити (чл. 172. Нацрта; чл. 158. Скице). Право на накнаду штете у случају смрти или повреде тела или здравља су непреносива. Могу се уступити другоме доспели износи накнаде одређени споразумима страна или правоснажном пресудом (чл. 173. Нацрта; чл. 159. Скице). Обавеза накнаде сматра се доспелом од тренутка њеног настанка, према чл. 162. Нацрта, док Скица о томе нема одредби.

*Накнада имовинске штете у случају повреде части и
распростирања неистинитих чињеница*

(Чл. 174. Нацрта; чл. 160. Скице)

Скица и Нацрт садрже по овом питању решење које представља равнотежу интереса лица о којима се овде ради. Не одговара, наиме, за штету онај ко учини неистинито саопштење о прошлости, знању, способности другог лица или чему другом, не знајући да је оно неистинито, ако он или лице коме је саопштење учинио има озбиљног интереса у томе. Накнаду штете дугује лице које износи или преноси неистините чињенице о прошлости, знању, способности другог лица када зна или би морао знати да су неистините и тиме им проузрокује имовинску штету. Под истим условима одговара се и за повреду части неког лица из које за повређеног настане штета имовинске природе (чл. 160. Скице; чл. 174. Нацрта).

Накнада неимовинске штете

(Чл. 175—179. и чл. 181. Нацрта; чл. 161—163. Скице)

Репарација моралне штете настале повредом права личности врши се објављивањем пресуде, објављивањем исправке или повлачењем изјаве којом је повреда учињена, као и на други начин којим се може постићи таква сврха. Којим ће се на-

чином вршити накнада моралне штете одлучује суд (чл. 175. Нацрта; чл. 161. ст. 1. Скице).

Према решењу Скице суд ће поред такве накнаде или место ње, и независно од накнаде имовинске штете, као и у одсуству имовинске штете, досудити повређеном на његово тражење одређену своту новца за претрпљену неимовинску штету, кад нађе да је таква новчана накнада у датом случају оправдана тежином кривице или тежином нанесене штете (чл. 161. ст. 2. Скице).

Нацрт у посебном члану (176) на нешто друкчији начин регулише случајеви и услове досуђивања новчане накнаде на име неимовинске штете. Случајеви у којима до досуђивања новчане накнаде неимовинске штете може доћи према Нацрту су: случајеви претрпљеног физичког бола, страха, душевног бола због умањења животне активности, наружености, повреде части или слободе, смрти блиског лица као и други душевни болови. Приликом досуђивања новчане накнаде неимовинске штете суд ће водити рачуна како о значају повређеног добра тако и о циљу коме служи накнада и о томе да се њоме „не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом” (ст. 2. чл. 176. Нацрта). Нацрт ограничава и круг лица која могу добити новчану накнаду неимовинске штете у случају смрти неког лица. Такву накнаду суд може досудити члановима уже породице који су претрпели душевне болове, односно другим блиским лицима ако је између њих и умрлог постојала трајна заједница живота (чл. 177. Нацрта).

И Нацрт и Скица садрже посебно регулисан случај права на новчану накнаду моралне штете коју има женско лице наведено на ванбрачну обљубу преваром, претњом или злоупотребом неког односа подређености или зависности, као и женско лице према коме је извршено неко кривично дело против достојанства личности и морала. Пошто је Нацрт закона окренут будућности у већој мери него прошлости предлажемо да се овај члан очува уз измену да се не односи само на женско лице. Животне околности и развој у смислу све већег изједначавања услова живота и рада припадника оба пола дају нам, чини нам се, за право да се из ове одредбе изоставе придеви који стоје испред речи „лица.” Нема посебних разлога да се припадници другог пола под овде наведеним условима не штите новчаном накнадом моралне штете.

Уступање и наслеђивање права на накнаду

(Члан 180. Нацрта; члан 164. Скице)

Услови за уступање односно наслеђивање предвиђени у Нацрту и Скици су различити. Тежи су према решењу задржаном у Нацрту (правоснажна пресуда, писмени уговори). Сматрамо да су логичнији услови предвиђени у Скици, тј. да је то право признато уговором односно да је о њему поведен спор.

Одговорност више лица за штету

(Чл. 182. Нацрта; чл. 165. Скице)

Већ одавно постоји законодавно решење којим се уводи солидарна одговорност за случајеве кад више лица причине штету. Такво решење задржавају и Скица и Нацрт. Постоји солидарна одговорност за проузроковану штету у случају да:

— више лица проузрокују штету заједно,

— више лица проузрокују штету радећи независно једно од другог, а не могу се утврдити њихови удели у проузроковању штете,

— постоји подстрекач, помагач, односно лице које је помогло да се штетник не открије.

У регресном поступку између солидарних дужника део накнаде коју дефинитивно сноси сваки од њих утврђује суд с обзиром на тежину кривице и *последнице које су проистекле из тога*. Ако се не могу утврдити делови сваког од солидарних дужника накнада ће се поделити једнако међу њих *осим ако правичност захтева у конкретном случају другачију расподелу*.²¹

Солидарни дужник који је исплатио више него што износи део који треба дефинитивно да сноси, може тражити од сваког од осталих солидарних дужника исплату оног што је платио уместо њега (Чл. 173. Нацрта; чл. 166. Скице).

Разлике између регулисања Нацрта и Скице, у погледу одговорности више лица за штету, свODE се на ст. 4. чл. 182. Нацрта у коме је садржано једно посве ново решење репарације штете. По њему се одговорност везује за читаву категорију лица ако је несумњиво један од њих штетник.²² За разлику од навођења конкретних околности примене овог правила, какав је случај у чл. 155. ст. 2. Нацрта, овде се одговорност по основу припадништва одређеној категорији лица нормира на уопштен начин. Ово опште правило о одговорности по основу припадништва једној категорији лица значајна је новина која се тиче самог основа обавезе накнаде и захтева да јој се посвети посебна пажња. Она значи битно другачије регулисање проузроковања штете, јер превазилази досадашње оквире и основе овог извора обавеза. Правни основ садржан у њој је оно што је од значаја. Потреба за њеним увођењем потекла је из неких познатих случајева судске праксе који су наметали проблем заштите оштећених лица. Оно што је у вези са предлогом овог решења важно и треба подвући је да се њиме наговештава могућност другачијег гледања на саме основе и услове настанка имовинске обавезе репарације насталих штетних последица. Решење На-

²¹ У деловима реченица који су подвучени разликују се нормe Скице и Нацрта. Подвучени делови реченица су из Нацрта.

²² Став 4. чл. 182. Нацрта: „Кад је несумњиво да је штету проузроковало неко од два или више одређених лица, која су на неки начин међусобно повезана, а не може се утврдити које је од њих штету проузроковало, она одговарају солидарно”.

црта даје у великој мери превагу потреби да се нађе излаз да штету не сноси погођени, те се налажењем некакве тачке везивања, штета преваљује на друга лица. Стога овај изузетак у великој мери, да не кажемо мери која се тешко може објаснити у оквирима класичног изгледа проузроковања штете садржаних у Нацрту и Скици, одудара од читавог система проузроковања штете као извора облигационих односа. Можда би се могло рећи да оно собом, ако се прихвати и афирмише у пракси, може да покрене питање одрживости старог система. У целини класични систем одговорности за штету, увођењем овог решења, губи довољну кохерентност и намеће питање постојања потребе његовог раздвајања на више различитих правних основа репарације губитака и штета.

Решење садржано у ст. 2. чл. 155. Нацрта поставља то питање у истом смислу само што се њиме регулише један конкретан случај настајања штете. И у једном и у другом случају не постоји заснивање одговорности на правним основима садржаним у чл. 120. Нацрта и чл. 123. Скице.²³

У цитираним члановима Нацрта и Скице основи одговорности су кривица, уз остављање мањег или већег места објективној одговорности, тј. одговорности без кривице. Неопходан услов за настајање одговорности по овим системима је и чињеница да штета потиче од противправне радње одређеног штетника. Код одговорности из чл. 182. ст. 4. Нацрта настанак штета, које несумњиво потичу од припадника једне категорије лица, чини да штете дефинитивно сноси целокупна таква категорија лица, уколико не може да се утврди ко је између њих

²³ Самоуправни акти неких радних организација су пошли овим путем, али се пред судовима одмах почело да поставља питање њихове уставности, односно законитости. Радне организације су практично, у животу дошле до сазнања да се дисциплинским санкцијама као ни осталим санкцијама казних грана, грана права, не постиже у потребној мери елиминисање наношења губитака и штете причињене радној организацији. То би се могло са истовременим нормирањем права регреса на страни лица које по основу ове колективне одговорности изврши наконду према стварном починитељу штете, уколико се установи. Ево како изгледа норма из самоуправног општег акта једне радне организације:

„Ако је штета настала на радном месту на коме раде више радника, сваки је радник одговоран за део штете који је проузроковао.

У случају да штета настане на радном месту на коме раде више радника а ни једном се не може посебно приписати у кривицу или је немогуће пронаћи кривца, кривац се претпоставља, те ће штету надокнадити сви радници који раде на том радном месту у једнаким деловима. Одредба из претходног става односи се нарочито на радна места на којима је поверено заједничко руковање новцем и робом групи радника (у продавницама и млечним ресторанима) у којима не постоје регистар касе. Сваком раднику који ради на радном месту на коме долази у обзир примена 2. става овога члана, мора бити омогућен непрестани увид у рад других радника а и пословође, на тај начин што се врши свакодневна контрола пословања у току дана, а на крају недеље изврши контрола, на прикладан начин, недељног пословања коме морају присуствовати сви радници. Где постоје регистар касе, за мањак је одговоран пословођа ако се не установи кривац, што се односи и на пословође производних погона”.

штетник. У својству солидарних дужника они ће плаћено обештећење моћи да регресирају од стварног штетника, ако се он нађе, или ће их равноправно понети свако од њих, јер је интенција законодавца, *de lege ferenda*, да сумња о томе ко је од више лица штету причинио, не доводи до дефинитивног сношења штете од стране оштећеног.

Проузроковач штете, утврђивањем чињеница да постоји узрочна веза између његове радње и настанка штете код оштећеног, (било уз услов постојања или без обзира на постојање кривице у неким случајевима) одговара за штету коју је проузроковао. Правило из ст. 1. чл. 182. и ст. 2. чл. 155. одговорност везује за читаву категорију лица по основу њихове припадности групи у оквиру које је несумњиво само један проузроковач штете. Без захтева за утврђивањем узрочне везе између радње или пропуштања радње неког лица и настанка штете као неопходног услова за настајање његове обавезе накнаде.

Право оштећеника после застарелости права да захтева накнаду

(Члан 184. Нацрта; члан 167. Скице)

Различити рокови застарелости права по основу проузроковања штете и права из тзв. обogaћења без основа намећу потребу регулисања њиховог међусобног односа у овом одељку Нацрта и Скице. Тај однос је тако регулисан да се по застарелости првог накнада може у одређеној мери добити по основу другог.

И неосновано богаћење као извор облигационих односа има попут штете незнатан удео у стварању облигационих односа. Код њега је карактер резервног извора настанка права и обавеза још јаче истакнут тиме што је он резервни извор обавеза и у односу на проузроковање штете. Ту је, ако се не могу остварити права и обавезе по основу неких других извора. За правило о недопустивости (забрани) обogaћења без основа на први поглед би се рекло да је од значаја; да је основно правно начело, принцип, у смислу заштите друштвено-економског система. Оно то међутим није.²⁴ Ово правило је правно-техничко средство којим се стицање добара, засновано на примени неких других правно-техничких средстава — значи у складу и на основу појединих правних правила — потиру (у тачно одређеним случајевима и околностима) обавезивањем на плаћање.

²⁴ Кад студенте на почетку студија имовинског права упитате шта би по њиховом мишљењу била садржина правног института који називамо обogaћење без основа, они га у својим дискусијама подигну на принцип помоћу кога би се доводило у питање свако присвајање мимо социјалистичке расподеле према раду.

ПРИМЕДБЕ

НА ПОЈЕДИНЕ ОДРЕДБЕ НАЦРТА ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА И СКИЦЕ ЗА ЗАКОНИК О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ НЕОСНОВАНО ОБОГАЋЕЊЕ ОДНОСНО СТИЦАЊЕ БЕЗ ОСНОВА²⁵

Скица и Нацрт задржавају концепцију правила забране обogaћења без основе на туђи рачун која је постојала у претходном друштвено-економском систему у нас. Правило да се нико не може обогатити на туђи рачун без основа значи, у Скици и Нацрту, да настаје враћање кад је неки део имовине једног лица прешао на било који начин у имовину неког другог лица, а прелаз нема свој основ у правном послу или у закону. Ово опште начело даље се конкретизује кроз поједине случајеве обogaћења без основа Скице, из чега се види да се опште начело кроз њих исцрпљује и да представља правно-техничко средство којим се потиरे прелаз имовине једног лица у имовину другог лица до кога је дошло на основу примена неких других правила имовинског права. Нацрт унеколико одступа од изложене класичне концепције неоснованог обogaћења коју садржи Скица. Он у извесној мери као да одступа од концепције да се опште правило забране обogaћења своди на поједине случајеве који су у њему изложени после општег правила. Нацрт заправо не садржи поједине видове обogaћења, као што је то случај код Скице, већ посебне случајеве стицања без основа. То су коришћење туђом ствари или радом (чл. 192), издатак за другог (чл. 193) и непоштена употреба туђих ствари у своју корист (чл. 194). Концепцијски ово је значајна новина Нацрта која даје могућност да се превазиђе свођење овог начела на класичне случајеве стицања без основа. Међутим, оно што је недостатак Нацрта и спречава даљу изградњу института у правцу забране стицања мимо Уставом опредељених основа социјалистичке расподеле у нас је, задржавање класичне формулације општег правила у чл. 185. Нацрта. Он, у односу на формулацију из ст. 1. чл. 168. Скице, нема чак ни изричитог прокла-

²⁵ Систематизација материје правно неоснованог бogaћења разликује се у Скици и Нацрту. Нацрт има стицање без основа као одељак III у ком је садржано опште правило (глава I) и правило враћања (глава II). Одељак четврти Нацрта односи се на посебне случајеве коришћења туђом ствари (глава I), издатак за другог (глава II) и непоштена употреба туђе ствари у своју корист (глава III).

Скица целокупну материју обogaћења без основа садржи у III одељку. (Одељак IV Скице односи се на незвано вршење туђих послова). Одељак III Скице — једини који је посвећен обogaћењу без основа — подељен је на главе које се односе на опште правило (глава I) и поједине случајеве обogaћења (глава II). У оквиру последње главе постоје четири одека посвећена исплати недугованог (одсек I) неоствареном односно доцније отпалом основу (одсек II), примању исплате туђег потраживања односно отуђењу туђе ствари (одсек III) и неморалном и незаконитом основу (одсек IV).

мовања забране обogaћења без основа.²⁶ Било би неопходно, пре нормирања материје садржане у ст. 1. чл. 185. Нацрта, нормирати забрану стицања мимо и у несразмери са уложеним радом односно резултатима рада. Требало би изричито нормирати и да се правило односи на случајеве када се неко окористио резултатима туђег рада. Другим речима речено не би требало неосновано богаћење сводити на збир садржина изложених у појединим (Скица) односно посебним (Нацрт) случајевима обogaћења без основа већ га треба узети као увек присутну појаву кад су испуњени услови из општег правила којим се нормира забрана обogaћења без основа. Посебност неких случајева односно посебне околности треба изложити кроз посебне случајеве обogaћења, као што то чини Нацрт, и као што то срећемо код неких других правних института (посебни случајеви оставе, залоге или уговора о куповини и продаји).

Када се на несумњив начин кроз забрану обogaћења без основа обухвата и штити друштвена својина, те уведе обавеза враћања вредности обogaћења постигнутих на рачун друштвене својине, у пракси ће настати потреба за регулисањем посебних случајева проистеклих из феномена преливања имовинских вредности из друштвене у приватну својину мимо уставом предвиђених основа стицања у нашем друштву. Овакве посебне случајеве тешко је сада унапред замислити и регулисати. Када се за њима јави потреба и буду нормирани убеђени смо да ће из њиховог присуства проистећи превазиђеност постојања комисија и саме установе испитивања порекла имовине односно проглашавање за кривично дело непријављивање надлежним органима поседовања непокретне имовине. Другим речима речено радикална промена изгледа материјално-правних норми, којима се регулише забрана обogaћења мимо Уставом опредељених основа, присуство друштвеног правобраниоца самоуправљања, јавног правобраниоца, органа унутрашње контроле радних организација, редовних судова и пројектованих судова удруженог рада чинили би ефикасну препреку спречавања преливања имовинских вредности из друштвене у приватну својину мимо Уставом опредељених основа.

²⁶ Члан 185. Нацрта:

„1. Кад је неки део имовине једног лица прешао на било који начин у имовину другог, а тај прелаз нема свој основ у неком правном послу или у закону, стицалац је дужан вратити га кад је то могуће, а иначе накнадити вредност постигнуте користи.

2. Под прелазом имовине подразумева се не само исплата новчаног износа и предаја ствари, него и извршење радњи.

3. Обвеза враћања, односно накнаде вредности, настаје и кад се нешто прими с обзиром на основ који се није остварио или који је касније отпао”.

ПРИМЕДБЕ

НА ПОЈЕДИНЕ ОДРЕДБЕ НАЦРТА ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА И СКИЦЕ ЗА ЗАКОНИК О ОБЛИГАЦИЈАМА И УГОВОРИМА КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ НЕЗВАНО ВРШЕЊЕ ТУЉИХ ПОСЛОВА (ПОСЛОВОДСТВО БЕЗ НАЛОГА)

Незваном вршењу туљих послова (пословодство без налога) Скица за законик о облигацијама и уговорима посвећује свој четврти одељак подељен на опште одредбе (глава I), обвезе и права *negotiorum gestor* (глава II), вршење туљих послова против забране (глава III), неправо пословодство (глава IV) и ратификацију (одобрење) (глава V).

Нацрт пословодство без налога регулише у свом петом одељку подељено на исте главе које смо навели код Скице.

Скица даје појам незваног вршења туљих послова, наглашавајући при том да се туљби послови врше у интересу *dominusa negotii*, да би тек потом нормирала забрану мешања других лица у послове *dominusa negotii*, сем ако посао не трпи одлагање, јер предстоји штета или несумњиво пропуштање знатне користи (члан 176). Нацрт у свом општем правилу изоставља, у односу на нормирање Скице, уношење појма пословодства без налога (члан 195). Код оба пројекта присутно је подвлачење изузетности настајања облигационоправног односа по овом основу, односно нормирано је да се обвезивање *dominusa negotii* може вршити само у циљу заштите његових интереса. Кад су ови услови испуњени, а *negotiorum gestor* показао дужну пажњу водећи рачуна о стварним или вероватним потребама *dominusa*, настају за овог последњег обавезе да пословођу без налога ослободи обавеза преузетих у своје или његово име и да му исплати умерену награду за труд (чл. 178—180 Скице; чл. 196—198 Нацрта).

У случају спасавања туљих покретних ствари *negotiorum gestor* има право још и на накнаду претрпљене штете по решењу Скице за законик о облигацијама и уговорима. Нацрт не нормира овај случај и ово право пословође без налога што би имало да значи да се накнада штете може тражити према општим правилима о накнади штете (проузроковање штете у стању нужде) уколико се не може добити целокупна штета по нормама из члана 199. Нацрта. Овим чланом је у Нацрту нормирано вршење туљих послова у намери да се другом помогне, а при том накнаду штете може да добије само до висине користи коју је том приликом постигао *dominus negotii*. Скица и Нацрт следствено томе немају исто тумачење уставне одредбе о дужности пружања помоћи другоме ако тиме сами нисмо угрожени. Скица (члан 181) штити и охрабрује у већој мери такве акције (накнађује целокупну штету). Код Нацрта накнада штете таквом лицу ограничена је на износ користи коју је имало лице чија је ствар спасавана — члан 199.

На вршење туљих послова, без обзира на забрану *dominusa*, Скица (члан 184. став 4) и Нацрт (члан 201. став 3) овлаш-

ћују „ако је забрана вршења посла противна закону, или јавном поретку или моралу, на пример, ако је неко забранио да други испуни неку његову законску обвезу која не трпи одлагање, као што је обвеза издржавања, а коју он сам не испуњава”.

Мишљења смо да би и пословодство без налога могло, радикално измењено, да послужи остваривању уставног начела да присвајања у нас има бити само по основу и у сразмери са друштвено корисним уложеним радом. И да би, преко одређених органа, требало обвезивати имовински лица која су стекла знатне имовинске користи односно предности неоснованим присвајањем добара из друштвене својине. Увођење таквих могућности обвезивања мимо воље лица која су стекла имовинске вредности мимо уставних основа ми предлажемо овде, у оквиру и под видом незваног вршења туђих послова (пословодства без налога), мада би се то могло постићи и издавањем посебног вида заступништва, тзв. принудног заступништва које је у одређеним областима (стамбеној области, пољопривредној области) постојало. Заступништво се, међутим, у систему Нацрта и Скице, налази у оквиру уговора, те смо са тога разлога предложене измене овде изнели.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Наша разматрања која се односе на проузроковање штете и обогаћење без основа у погледу значаја ових извора стварања облигационоправних основа важе и за остале у Скици и Нацрту нормиране изворе настајања облигационих односа изван случајева њиховог настанка на основу аутономије воље. Ниједан од ових извануговорних правних основа стварања права и обавеза, онако како изгледају у Нацрту и Скици, нису ни сваки за себе ни сви заједно адекватно правно изражавање друштвено-економских односа нашег самоуправног социјалистичког система. За постизање тог циља требало би битно друкчије правно регулисати ове односе, а то битно друкчије регулисање би се морало састојати и у измени норми о изворима (основима ницања) права и обавеза, а не само у друкчијем уређењу тзв. својинских односа, односно у установљењу нових органа заштите друштвене својине и самоуправљања. У ту сврху потребно је или битно променити неки односно неке од извора настанка облигационоправних основа, у смислу давања нове улоге појединим од њих, или уводити неке нове правне основе настанка облигационоправних односа.

Ми смо овим редовима пледирали да се проузроковање штете у том смислу измени да се од њега начини извор обавеза који би далеко више одговарао систему наших продукционих односа, јер нам се чинило да би се изменом овог класичног извора обавеза најуспешније и релативно са најмање потреса и напора могла постићи та сврха. Сматрамо да би на предло-

жени начин измењена имовинска одговорност била подобна да заштити друштвену својину и самоуправљање од појава преливања имовинских вредности мимо уставних основа, те да би на тај начин била адекватније остварена уставна начела о одговорном понашању свих чланова и делова друштва. Претпостављање кривице кад постоји проузрокована штета, и могућност доказивања да су штете односно губици настали иако смо се одговорно понашали, нису мислимо претешке обавезе за све чланове и делове нашег друштва. Задржавањем уз то одређених случајева објективне одговорности и социјализације сношења губитака путем одговорности било ког припадника одређене категорије лица међу којима је штетник, мислимо да даље конкретизујемо начело узајамности и солидарности у репарацији нанетих губитака. Они не значе заштиту оштећених по сваку цену већ и, у мери субјективних узрока штета, очување могућности да се сврсисходним понашањем штете и губици у великој мери избегну. Остављање могућности регреса тежи том циљу јер дефинитивно сваљује штету на оног припадника такве категорије лица који је штету заиста причинио.

Наше пледирање за измену проузроковања штете не значи, међутим, да и други извануговорни извори облигационоправних основа не могу и не треба да буду трансформисани у исту сврху. Било поред штете, као један од извора чијом изменом се доприноси адекватнијем правном надграђивању друштвено-економског система, било као главном средству таквог прилагођавања правног система новим друштвено-економским односима. Таква би се улога, следствено томе, могла доделити обогаћењу без основа, или незваном вршењу туђих послова односно издавању у оквиру њега или у оквиру заступништва тзв. случајева принудног заступања у сврху враћања имовинских вредности стечених мимо уставом прихваћених основа стицања економских добара по основу и у сразмери са уложеним друштвено корисним радом.

Спасоје Мићуновић

председник Окружног привредног суда у Титограду

НЕКА СПОРНА ПИТАЊА У ВЕЗИ ПРИМЈЕНЕ ЧЛАНА 20. ТАЧКЕ 2. ЗАКОНА О ЗДРАВСТВЕНОЈ ИСПРАВНОСТИ ЖИВОТНИХ НАМИРНИЦА И ПРЕДМЕТА ОПШТЕ УПОТРЕБЕ

Примјеном чл. 20. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе, дошло је до различитих тумачења и правних схватања ове одредбе, а следствено томе уследило је доношење различитих одлука првостепених и другостепених судова.

Наиме, искрсло је спorno питање, да ли постоји привредни преступ из чл. 20. тач. 2. поменутог Закона, ако се стави у промет прележани дуван након доношења Правилника о минималним условима у погледу хигијенске исправности предмета опште употребе који се могу ставити у промет („Службени лист СФРЈ” број 13/74. од 14. 3. 1974. године).

Правно схватање тужилаштва и неких Виших привредних судова је да је таква радња инкриминисана и да представља дјело привредног преступа из чл. 64. ст. 1. тач. 3. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе.

Међутим, постоји сагласност неких привредних судова да се у таквим случајевима не ради о привредном преступу.

Заправо, пресудом Окружног привредног суда у Краљеву, Пк. бр. 166/73. од 24. јуна 1974. године, оглашени су одговорни окривљено правно лице и одговорно лице у њему што су, на дан 9. маја 1973. године, преко својих киоска ставили у промет разне врсте цигарета произведених децембра 1970. године, којима је истекао рок употребе од 9 мјесеци, те су на овај начин, по мишљењу овог суда, извршили привредни преступ из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница.

Виши привредни суд у Београду, решавајући по жалбама окривљених, а по службеној дужности, преиначио је пресуду овог, као првостепеног суда, ослободивши окривљене од оптужбе за утужени привредни преступ.

У образложењу се, поред осталог, наводи да је први суд погријешио када је нашао да су окривљени починили привред-

ни преступ из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе, на начин што су ставили у промет више врста цигарета којима је истекао рок употребе од девет мјесеци.

Према члану 20. ст. 1. тач. 2. поменутог Закона, казниће се за привредни преступ организација удруженог рада ако стави у промет намирницу или предмет опште употребе којима је истекао рок употребе означен у њиховој декларацији, што значи да дјело постоји *само* ако је истекао рок употребе означен у декларацији који носи намирница или предмет опште употребе.

Према становишту Вишег привредног суда Србије, као другостепеног, у радњи окривљених нема обилежја привредног преступа из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе. За постојање овог привредног преступа потребно је да организација удруженог рада стави у промет намирнице или предмете опште употребе којима је истекао рок употребе означен у њиховој декларацији.

Јавни тужилац је оптужио окривљене да су ставили у промет цигарете којима је истекао рок употребе од 9 мјесеци одређен у Правилнику о здравственом надзору над предметима опште употребе.

Како је у том Правилнику прописано да дуванске прерађевине морају на оригиналном паковању имати декларацију која садржи **МЈЕСЕЦ И ГОДИНУ ПРОИЗВОДЊЕ**, а не и рок употребе, а предметне цигарете у својој декларацији нијесу имале означен рок употребе нити су овај рок морале имати, то, по мишљењу Вишег привредног суда Србије, као другостепеног, радња окривљених **НЕ ПРЕДСТАВЉА ПРИВРЕДНИ ПРЕСТУП**.

Савезни јавни тужилац подигао је захтјев за заштиту законитости против ослобађајуће пресуде Вишег привредног суда Србије, сматрајући да је том пресудом учињена повреда материјалног закона из чл. 335. тачка 1. ЗКП, у вези са чл. 47. Закона о привредним преступима, тиме што другостепени суд, одлучујући у овој правној ствари, није правилно и у складу са законом примијенио одредбу чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе.

Савезни суд, решавајући по захтјеву за заштиту законитости, нашао је да је исти основан.

Према становишту овог суда привредни преступ из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе чини организација удруженог рада или друга организација која се бави производњом или прометом намирница или предмета опште употребе, као и одговорно лице у тој организацији, ако стави у промет намирнице или предмете опште употребе којима је истекао рок употребе означен у њиховој декларацији.

Према члану 5. став 1. поменутог Закона, хигијенски неисправне сматрају се и намирнице односно предмети опште употребе којима је истекао рок употребе означен у њиховој декларацији.

Правилник о здравственом надзору на предметима опште употребе у чл. 178. ст. 1. придвиђа да се цигарете, резани дуван и дуван за шмркање, сматрају прележаним ако је од дана њиховог стављања у промет протекло више од девет мјесеци.

У ставу 3. истог члана одређено је да се ове дуванске прерађевине по протеку наведеног рока не смију продавати без одобрења општинског органа санитарне инспекције, а у ставу 4. овог члана прописано је да дуванске прерађевине морају на оригиналном паковању имати декларацију која садржи **МЈЕСЕЦ И ГОДИНУ ПРОИЗВОДЊЕ**. У вријеме извршења инкриминисаног дјела важиле су одредбе поменутог Правилника.

Нови Правилник о минималним условима у погледу хигијенске исправности предмета опште употребе који се могу ставити у промет садржи углавном истовјетне одредбе.

Из садржаја и сврхе одредбе чл. 20. ст. 1. тач. 2. а у вези чл. 5. ст. 1. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе, те одредбе чл. 178. ст. 1, 3. и 4. Правилника о здравственом надзору над предметима опште употребе — по становишту овог суда, произилази да се **ОВЕ ОДРЕДБЕ МОРАЈУ ТУМАЧИТИ И ЦИЈЕНИТИ У ЦЈЕЛИНИ И МЕЋУСОБНОЈ ПОВЕЗАНОСТИ**.

Према одредбама цитираног Правилника, цигарете морају на оригиналном паковању имати декларацију која садржи мјесец и годину производње, те се сматрају прележаним ако је од њиховог стављања у промет протекло више од 9 мјесеци. Смисао садржаја ове декларације, по мишљењу овог суда, може бити само тај да се на бржи, лакши и једноставнији начин уочи да ли су цигарете прележане или нијесу, односно да ли им је протекао рок употребе одређен у Правилнику.

У конкретном случају савезни суд налази да су окривљени ставили у промет цигарете по протеку 9 мјесеци од датума производње означеног у њиховој декларацији, те да је основано становиште да се у таквим радњама стичу обилежја привредног преступа из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе.

Насупрот овом и оваквом правном становишту у ослобађајућој пресуди другостепеног суда — према којој окривљени нијесу учинили привредни преступ будући да је декларација садржавала *само вријеме производње, али не и ознаку употребе*, не представља дјело привредног преступа.

Међутим, Савезни суд сматра да је Виши привредни суд приликом доношења своје одлуке био дужан водити рачуна о потреби узајамног тумачења напријед наведених одредби, јер уколико би се прихватило становиште Вишег привредног суда

приликом тумачења напријед наведених одредби стављање у промет прележаних цигарета не би никада могло да представља привредни преступ.

Окружни привредни суд у Титограду, решењем Пк. бр. 100/74. од 6. 9. 1974. године одбацио је оптужни предлог Окружног јавног тужилаштва у Титограду, Пт. бр. 65/74, поднијет против окривљених, са разлога да предметне цигарете нијесу имале рок употребе означен у декларацији, па да због тога нема привредног преступа тим прије када је на декларацији стајало само вријеме производње, али не и рок употребе.

Виши привредни суд у Титограду, решавајући по жалби Окружног јавног тужилаштва из Титограда, налази да је правно становиште Окружног привредног суда у Титограду, у овом конкретном случају, погрешно.

У разлозима своје одлуке поменути суд, поред осталог, наводи, да према одредбама чл. 178. ст. 1. Правилника о здравственом надзору над предметима опште употребе („Службени лист СФРЈ” број 3/64) прописано је да се цигарете, резани дуван и дуван за шмркање сматрају прележаним ако је од дана њиховог стављања у промет протекло више од 9 мјесеци. У даљим одредбама тог Правилника (ст. 3. и 4) каже се да се ове дуванске прерађевине по протеклу наведеног рока не смију продавати без одобрења општинског органа санитарне инспекције и да такве прерађевине морају на оригиналном паковању имати декларацију која садржи мјесец и годину производње.

Најновији Правилник о минималним условима у погледу хигијенске исправности предмета опште употребе који се могу стављати у промет („Службени лист СФРЈ” број 13/74) садржи углавном исте одредбе.

Односни суд сматра, да се одредбе чл. 20. ст. 1. тач. 2. и чл. 5. ст. 1. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе, морају тумачити односно цијенити повезано са одредбама чл. 170. поменутог прописа.

Према томе, у радњи окривљених да би стајао привредни преступ из оптужбе је услов да су цигарете заиста стављене у промет по истеку рока прописима одређеног.

Овај суд, као и Виши привредни суд Србије и даље сматра да је Савезни суд приликом решавања у овој правној ствари погријешно када је нашао да су окривљени учинили привредни преступ из чл. 20. ст. 1. тач. 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе на начин како је то већ истакнуто.

Наиме, овај суд као и Виши привредни суд Србије јединствени су у оцјени и имају заједничко правно становиште да дјело привредног преступа из наведеног члана 20. ст. 1. тач. 2. цитираног Закона, стоји САМО ако је истекао рок употребе означен у декларацији коју носи намирница или предмет опште употребе. Према томе, да би постојао привредни преступ декларација одређених производа мора садржавати не само вријеме

производње већ и рок употребе, и, све дотле док декларација не буде садржавала ове елементе односни судови сматрају да нема привредног преступа, а само тада и у тим случајевима гдје дуванске прерађевине или предмети опште употребе у својој декларацији садржавају вријеме производње и рок употребе тамо постоји привредни преступ уколико односна роба буде стављена у промет након протеча рока означеног у декларацији.

Обзиром на различитост у ставовима, правним схватањима и мишљењима израженим кроз наведене одлуке сматрамо да је Савезни суд у обавези да ова спорна питања стави на дневни ред своје проширене сједнице, да размотри сва ова питања и да заузме коначно правно становиште по овим спорним питањима.

Иван Кркљуш, адвокат у Новом Саду

ЗАКЉУЧЕЊЕ ШТЕТНОГ УГОВОРА

Неколико претходних напомена о еволуцији овог кривичног дела у нашем кривичном законодавству допринеће, претпостављамо, бољем разумевању излагања о овом кривичном делу, које ће, у последњој законској редакцији, бити предмет третирања у овом чланку.

Наравно, овом приликом ћемо апстраховати све кривично-правне прописе — без обзира да ли се они појављују као самостални кривични прописи, или поједине кривично-правне одредбе садржане у појединим законима или подзаконским актима — почев од Уредбе о војним судовима од 24. маја 1944, па преко Кривичног законика — Општи део — од 4. децембра 1947. године, те Закона о кривичним делима против општенородне имовине и имовине задружних и других друштвених организација, Закона о кривичним делима против службене дужности, који — ови последњи — у ствари, представљају поједине главе будућег Кривичног законика — не зато што ови нису од интереса за историјско-хронолошку анализу, већ, пре свега, што обим интереса овог чланка почиње од Кривичног законика који је ступио на снагу 1. јула 1951. године.

Објашњења уз нацрт Кривичног законика ФНРЈ за кривично дело Закључење штетног уговора уочава ону суштинску компоненту у овом делу, која, заправо, и представљају повод ове анализе.

„... Кад онај који закључује штетни уговор то чини у намери да себи или другоме прибави противправну имовинску корист, нема сумње да је потребно такву штетну делатност инкриминисати као кривично дело. Поставља се, међутим, питање да ли треба кривично кажњавати и заступника државног, задружног или друштвеног предузећа или установе, ако свесно закључи штетан уговор, па макар то није учинио из користољубивих побуда. Стало се на становиште да треба и у овим случајевима одредити кривичну одговорност, јер се ту ради о аљкавом вршењу поверених послова (подвукао аутор) од стране таквог заступника.”

Та формулација је задржана у чл. 217. к. з. из 1951. године, и то у ставу првом за учиниоца који зна да је уговор штетан, а у ставу другом за учиниоца који дело из става првог учини у намери да себи или другоме прибави имовинску корист. Ова формулација, барем што се тиче става првог, са извесном допуном у погледу овлашћења и последице, задржана је и у сада важећем законском тексту, па би то, укратко, била еволуција овог дела, које, како се види, није претрпело значајније измене. Ово наравно не важи, ако се садашња редакција члана 217, која носи назив Закључење штетног уговора и ометање спољнотрговинског посла, узме као комплетна, јер је у ставу 2. овог члана додат један сасвим нови члан који, у ствари, представља инкриминацију нелојалне конкуренције на релацијама спољнотрговинског промета, и нема скоро никакве везе са инкриминацијом из става првог.

Нас ће овде интересовати, пре свега, уговор за кога учинилац зна да је штетан и прибављање себе, или другоме, имовинске користи поводом закључења штетног уговора, иако ова последња компонента није предмет инкриминације и не представља овде третирано дело.

Враћајући се на „објашњења” и напред цитирани пасус, потребно је одмах указати да је време када је донесен Законик из 1951. године у ствари прелазак са административног привредног система на самоуправни, те да је читав низ друштвено-правних ингеренција у привреди, а поготово у сфери промета робом, било регулисано административним путем, те да је већ тада уочена потреба разграничења одговорности лица која у пословима промета за себе или другог прибављају имовинску корист и оних који закључују уговор за који знају да је штетан. Према томе, код редактора Законика није постојала никаква дилема о томе да ли су ове две радње једно дело, са квалификаторним третманом, али се „стало на становиште” да тадашњу редакцију треба прихватити.

Међутим, јасно је да је каснија еволуција морала „стати на становиште” да намера прибављања имовинске користи за себе или другога не може имати никакве везе са делом закључења штетног уговора, већ да мора бити инкриминисана посебним или самосталним делом, или, као квалификаторна околност, у појединим кривичним делима у глави кривичних дела против привреде.

Наша је теза да и први став, тј. закључење уговора за који се зна да је штетан за организацију нема услова, нити озбиљније правне потребе да остане као самостално кривично дело.

Одмах морамо напоменути да онај који зна да закључује штетан уговор, иако и ова формулација може, а у даљој анализи, видеће се, и мора, претрпети детаљну грађанско-правну анализу, у ствари злоупотребљава своја овлашћења, па смо већ самом том чињеницом на сасвим другим релацијама. Уосталом,

у том правцу сасвим правилно делује наша јудикатура, јер у свим овим случајевима, када је уговор инструменат злоупотребе, доноси пресуде не због дела из члана 217, већ због других кривичних дела у којима је доминантна компонента злоупотреба.

Грађанско право не познаје поделу уговора на штетне и корисне, јер један уговор, који је у сваком случају, најмање, двострани правни посао, у односу на једну уговорну страну може бити штетан, а у односу на другу уговорну страну користан. Даље, један „штетан“ уговор може се показати као веома користан (продаја робе испод цене коштања ради ликвидирања лагера, активирање обртних средстава и сл.), док један „користан“ уговор може бити крајње штетан (несолидност друге уговорне стране, неликвидност и сл.). Према томе, објективни елементи, закон тржишта, у крајној анализи говоре о томе да ли је један уговор штетан или користан за организацију, да ли су коначне економске последице једног „штетног“ уговора за радну организацију ипак повољне, да се код оцене штетности мора, у сваком случају, анализирати не само уговор као такав, него читава економска ситуација организације у једном дужем временском периоду, и у једном ширем, аналитичком економском третману. Један уговор може, приликом закључења, бити веома добар, економски веома оправдан, а да се, касније, у току његове реализације, испостави да је „штетан“. Може се одмах ставити примедба да таква ситуација није ни предмет инкриминације, будући да законодавац тражи да учинилац зна, дакле постојање умишљаја, а да у горе наведеним примерима умишљај не постоји. Међутим, оправданост нотирања и ове ситуације произилази из скоро несавладиве тешкоће о временским границама умишљаја у погледу штетности уговора, дакле, да ли се умишљај тражи само код закључења уговора, у чисто формалном, грађанско-правном третману момента закључења уговора, или у односу на извршење уговора, како у погледу времена, тако и у погледу појединих елемената уговора, с обзиром на сукцесивност извршења уговора, јер су рећи уговори чије извршење наступа одмах, будући да се овде ради о уговорима привредног права, с обзиром на својство лица која могу бити потенцијални извршиоци ових дела. Уосталом, нејасно је, и тешко утврдити, који елементи уговора чине овај штетним, с обзиром на битне и споредне одредбе уговора, и да ли умишљај мора обухватити све елементе уговора, све фазе његовог извршења, све детаље, често и непредвидиве, које, у крајној конзеквенци, могу довести да један уговор постане „штетан“. Поставља се, наиме, питање да ли извршилац може одговарати и за оне ситуације које је желео, или за оне на које је пристао, или и за оне о којима је био дужан да зна итд., дакле из нехата. Сматрамо да једино директни и евентуални умишљај могу бити основи одговорности, а да ни под којим условима не би дошло до одговорности из нехата. Ако ово узмемо као базу, онда је друго питање, које ће нас довести до

нехата, када учинилац треба да зна да је уговор штетан, и да ли и штета мора бити обухваћена умишљајем. Јер законодавац тражи кумулативне услове, тј. постојање умишљаја и код закључења уговора — зна да је штетан — и код извршења уговора — и тиме нанесе штету привредној организацији. Ако постоји само закључење штетног уговора, а не наступи штета привредној организацији, или као штета за привредну организацију наступи, а учинилац не зна да је закључио штетан уговор, кривично дело не постоји. Све се, дакле, одвија у субјективно-објективној сфери. У првом делу знање да је штетан уговор закључен, а у другом наношење штете привредној организацији. Узрочну везу између првог и другог елемента, скоро увек, веома је тешко утврдити, јер може постојати први елемент, а да дејством свих других фактора: тржишних, финансијских, сировинских и сл., други део изостане независно од извршиоаче воље, или било каквог његовог удела у даљем току догађаја у вези реализације уговора. Исто тако може наступити штета привредној организацији иако извршилац, у моменту закључења уговора, није знао да закључује штетан уговор. Сада се поставља питање да ли је могао знати, или је био дужан да зна, односно да ли је олако држао да штета неће наступити, или да ће је отклонити, али тада поново долазимо на терен нехата, за који смо већ напред рекли да не може бити саставни елемент тзв. бића кривичног дела.

Значи, умишљај би се морао односити на комплетан уговор, у ширем смислу, обухватити све његове фазе од закључења до реализације, па често и фазу преговора и договора, јер је то, некада, значајнија фаза уговарања у привреди од самог потписа или прихвата уговора, већ како то узансе нормирају. Но, очигледно је, ако се држимо формалног третмана, да ова фаза, преговори, не улазе у појам инкриминације. Ту би се могло поставити питање саучесништва лица која раде на једном одређеном предмету, тј. обрађују посао у целини, будући да је веома често, с обзиром на комплексност посла, неминовно да у њему учествује више лица. Ако само једно од тих лица направи неки пропуст, или допринесе да се нанесе штета привредној организацији, онда би се одговорност закључиоца елиминисала, ако није знао да закључује штетан уговор, а одговорност овог другог лица била би заснована на делу из чл. 213. к.з. — Несавесно пословање у привреди.

Узгред само напомињемо да је и даља стилизација овог члана скоро неодржива, јер ако неко закључи уговор без овлашћења, али се тиме не нанесе штета привредној организацији, онда нема дела, јер је акценат на штети, па се тиме толерише пословна недисциплина у радној организацији, иако последица, рецимо, буде отклоњена дејством фактора који леже ван воље учиниоца.

Значи да је дело извршено тек наношењем штете привредној организацији. Но, овде треба анализирати штету и наношење штете, јер је друга ситуација када штета наступи

неизвршењем уговора било са чије стране, и у било ком виду и висини, а друго је када учинилац управо знањем да закључује штетан уговор, ову штету нанесе привредној организацији. То значи да мора постојати и намера за nanoшењем штете, јер без те намере, само наступање штете дејством других фактора, не би био исцрпен умишљај учиниоца. Ако и поред постојања намере не буде нанета штета привредној организацији — нема дела. Међутим, може се поставити питање одговорности за покушај, с обзиром на запрећену казну од пет година строгог затвора.

Значи, из свега произилази закључак да законодавац инкриминише „... аљкаво вршење поверених послова ...”, па како је овако вршење поверених послова много јасније фиксирано у садашњој редакцији чл. 213. к.з., за разлику од раније, знатно уже и мање прецизне, инкриминације у Кривичном законiku из 1951. године, то се самостално дело — Закључење штетног уговора, барем што се тиче овде третиране материје, појављује као непотребно, јер се радње из овога дела могу подвести под опис дела из чл. 213. к.з.

С друге стране, пракса је, како је речено, већ заузела становиште у случајевима када је уговор инструменат злоупотребе.

Овде изложена разматрања само су напор у прилог сагледавања једног дела проблематике пословања организација удруженог рада, које, с обзиром на императив друштва од ових тражи максималну пословну дисциплину и заштиту друштвених интереса, па би, надамо се, даља разрада ове материје допринела бољем и свестранијем сагледавању свих аспеката проблема уско везаних за привредно пословање и за уговоре као једног од најприсутнијих инструмената овог пословања.

ПРАВНА ПРАКСА

ИЗ СУДСТВА

У споровима за накнаду штете, поред суда опште мјесне надлежности, мјесно је надлежан и суд на чијем је подручју штета учињена.

Право избора припада тужиоцу и суд који се огласио мјесно ненадлежним не може уступити списе другом суду док рјешење којим се огласио ненадлежним не постане правоснажно.

Првостепени суд на чијем је подручју штета учињена огласио се мјесно ненадлежним за суђење по тужби за накнаду штете и списе је уступио суду опште мјесне надлежности, не чекајући да рјешење којим се огласио ненадлежним постане правоснажно.

Рјешавајући по жалби тужиоца Виши привредни суд у Титограду преиначио је првостепено рјешење налазећи да је за суђење у овој ствари мјесно надлежан суд на чијем је подручју штета учињена.

Из образложења:

У споровима за накнаду штете, поред суда опште мјесне надлежности, мјесно је надлежан и суд на чијем је подручју штета учињена (чл. 46. став 1. ЗПП). Ово због тога да би се оштећеном олакшало доказивање с обзиром да се доказана средства, скоро редовно, налазе на подручју суда на коме је штета учињена. То посебно када је у питању вјештачење, а оно се у споровима за накнаду штете, по правилу, редовно врши. Право избора припада тужиоцу и тужилац се у конкретном случају определио за мјесну надлежност Окружног привредног суда у Титограду

на чијем је подручју, према наводима тужбе, штета причињена.

Окружни привредни суд у Титограду не тражећи од тужиоца никакво обавјештење огласио се мјесно ненадлежним и не чекајући да рјешење којим се огласио ненадлежним постане правоснажно (чл. 20. став 1. ЗПП) доставио списе Окружном привредном суду у Београду као суду опште мјесне надлежности за туженика. Чак шта више странкама није ни достављено рјешење којим се огласио мјесно ненадлежним. Тужилац је сазнао да су списи уступљени Окружном привредном суду у Београду односно Вишем привредном суду у Београду по приговору туженика, поднеском од 4. 2. 1974. године обавијестио је суд да се је определио за мјесну надлежност суда на чијем је подручју штета учињена и при томе је остао на свим рочиштима тражећи од суда коме је тужба поднесена обавјештење како је дошло до тога да се списи уступе суду опште мјесне надлежности. Према томе, иако је неколико пута приступио на рочиште пред судом опште мјесне надлежности, не може се узети да је прихватио ту надлежност и да се је одрекао права избора мјесне надлежности.

Пошто је у питању спор о накнади штете, а тужилац се у смислу чл. 46. ЗПП определио за мјесну надлежност суда на чијем је подручју штета учињена и тог се права током досадашњег поступка није одрекао односно није прихватио надлежност опште мјесно надлежног суда, ваљало је одлучити као у изреци овог рјешења.

(Рјешење Вишег привредног суда у Титограду, Пж број 395/74. од 19. 12. 1974. године)

Платни налог здравствене радне организације издат у поступку наплате потраживања тих организација за извршене здравствене услуге прекида ток застарјелости.

Првостепени суд је укинуо платни налог и одбио тужбени захтјев налазећи да је утужено потраживање застарјело.

Рјешавајући по жалби тужиоца Виши привредни суд је укинуо првостепену пресуду и предмет вратио на поновно суђење.

Из образложења:

Закон о наплати потраживања здравствених радних организација („Службени лист СРПГ”, број 29/69) донесен је да би се убрзала и олакшала наплата потраживања здравствених радних организација и првостепени суд је правилно нашао да тужба није преурањена тиме што је наплата тражена од општине прије но што би се у поступку извршења установило да се од грађана — који су обвезници плаћања — не може извршити наплата. Здравствена радна организација дужна је издати грађанима — који су обвезници плаћања — платни налог и, уколико ови у одређеном року не изврше уплату, стекли су се услови за издавање платног налога општини на чијој територији обвезник плаћања има стално пребивалиште. Уколико се не би прихватило такво становиште, наплата потраживања здравствених радних организација по наведеном закону била би тежа и спорија но што је била по Уредби из 1953. године а то се, како је већ истакнуто, није хтјело. Општина односно Република (чл. 9. закона) која је за грађанина платила новчану накнаду може од истог тражити повраћај по поступку који важи за принудну наплату доприноса и пореза (чл. 12. закона).

Међутим, овај Суд не прихвата становиште првостепеног суда по питању застарјелости ових потраживања. Здравствене радне организације су не само овлашћене но и дужне, када су грађани обвезници плаћања накнаде, да издају платне налоге грађанима (чл. 8. закона) да би, уколико грађанин не плати, могле тражити извршење налога или издати налог општини (чл. 8)

односно Републици (чл. 9). Пошто ти налози, како према грађанима тако и према друштвено-политичкој заједници, могу послужити и као извршни наслов, не може се узети да застаријевање почиње тећи даном када је здравствена услуга завршена и да издавање платних налога, како према грађанима тако и према друштвено-политичкој заједници не прекида ток застарјелости, како то погрешно узима првостепени суд. Издавање платног налога, како грађанима тако и друштвено-политичким организацијама од стране радних организација, пошто ти налози могу послужити и као извршни наслов (чл. 7), представља функцију суђења и издавања истих мора се уподобити радњи предузето „против дужника пред судом”, а такве радње у смислу чл. 32. Закона о застарјелости потраживања прекидају застарјевање.

Због погрешног правног становишта првостепени суд није утврђивао да ли су и када издавани платни налози грађанима, који су обвезници плаћања накнаде лијечења и туженој општини ни на чијој територији је пребивалиште тих грађана, те је због тога а на основу чл. 358. ЗПП, ваљало одлучити као у изреци.

(Рјешење Вишег привредног суда у Титограду, Пж број 329/74. од 25. 10. 1974. године)

Ако је вршење угоститељске дјелатности у мањем угоститељском објекту повјерено лицу које је у радном односу, као обвезник према друштвеној заједници и трећим лицима појављује се организација која је извршила повјеравање, а не то лице.

Првостепени суд, између осталог, укинуо је платни налог за износ главног дуга од 26.227,40 динара са одговарајућом каматом и трошкови налазећи да утужено потраживање терети лице коме је повјерено вођење мањег угоститељског објекта, а не организацију која је извршила повјеравање.

Рјешавајући по жалби Виши привредни суд у Титограду укинуо је првостепену пресуду у том дијелу и предмет вратио на поновно суђење.

Из образложења:

Основни закон о угоститељској дјелатности („Служ. лист СФРЈ”, број 8/65, 10/65, 15/68, и 30/68), који је био на снази када је спорно потраживање настало, познавао је двије врсте повјеравања угоститељске дјелатности у мањој угоститељској пословној јединици или издвојеном пословном мјесту и то лицима која су у радном односу са организацијом која је извршила повјеравање (чл. 19. закона) и лицима која нијесу у радном односу са организацијом која је извршила повјеравање (чл. 20. закона). И у једном и у другом случају обрачун се врши паушално с том разликом што лица из чл. 19. закона остају у радном односу односно ступају у радни однос, уколико то раније нијесу била, а лица из чл. 20. закона нијесу у радном односу; јединица из чл. 19. закона и даље је у саставу организације која јој је повјерила пословање и не појављује се као обавезник према друштвеној заједници и трећим лицима, а јединица из чл. 20. Закона иступа самостално и појављује се као обавезник према друштвеној заједници и трећим лицима; јединица из чл. 19. закона располаже слободно само са оним износом који јој остане послје измирења обавеза према матичној организацији и исплате уговорених личних доходака, док јединица из члана 20. закона, пошто плати уговорени износ, слободно располаже са преосталим износом.

Приликом рјешавања спорне ствари првостепени суд није имао у виду наведене одредбе и није утврдио све одлучне чињенице из којих би се поуздано дало закључити да ли је у питању повјерење угоститељске пословне јединице из чл. 19. и 20. закона. Из уговора закљученог 15. 3. 1971. године између туженика и А. као представника издвојене угоститељске радње дало би се закључити да је у питању уређење односа на основу унутрашњег паушалног обрачуна из чл. 19. закона, али то није довољно док се не утврди да ли је А. и остало особље био у радном односу са тужеником и да ли је роба по спорним рачунима изузета за потребе издвојене угоститељске радње.

(Рјешење Вишег привредног суда у Титограду, Пж број 287/74. од 19. 9. 1974. године)

Усељење у пословне просторије без претходно закљученог писменог уговора сматра се бесправним и организација која управља тим просторијама не може тражити плаћање закупнине, већ само накнаду штете или накнаду по основу неправичног обogaћења и ти спорови спадају у надлежност привредних суда.

Привредни суд се огласио стварно ненадлежним за суђење налазећи да је у питању спор о закупнини пословних просторија и иселењу који спада у надлежност суда опште надлежности.

Рјешавајући по жалби тужиоца Виши привредни суд у Титограду преиначио је првостепено рјешење налазећи да је у питању спор који спада у надлежност привредних суда.

Из образложења:

Уговор о закупу пословних просторија мора бити закључен у писменој форми (чл. 22. Закона). Уговор који није закључен у писменој форми не производи правно дејство и сматра се неважећим. Према томе свако усељење у пословне просторије без претходно закљученог писменог уговора сматра се бесправним. Бесправним се сматра и усељење на основу писменог уговора закљученог са органом односно организацијом која не управља зградом.

Ако не постоји писмени уговор о закупу закључен са организацијом која управља зградом не може се ни тражити закупнина без обзира на то што је до усељења дошло и што су просторије коришћене. У таквом случају правни основ тужбе не би могао бити плаћање закупнине, јер нема правно ваљаног уговора о закупу. Могла би се тражити накнада штете или накнада по основу неправичног обogaћења и слично.

Према наводима у тужби и на рочиштима тужилац је из својих средстава подигао ресторан површине 265 м², магацин површине

117 м² механичку радионицу површине 188 м², магацин са канцеларијом површине 177 м² и грађевински уредио земљиште у кругу тих објеката у површини од 7.200 м² и друготуженик се уз сагласност првотуженика уселио у те просторије и данас их користи.

Крај таквог стања ствари тужилац је, по схватању овог суда, правилано поступио када је као правни основ тужбеног захтјева навео накнаду штете с обзиром да се закупнина не може тражити без правно ваљаног уговора о закупу. Чињенице на којима тужилац заснива свој захтјев упућују на то и првостепени суд је погријешио када је нашао да је у питању спор о закупу који спада у надлежност суда опште надлежности (сем када су у питању организације за газдовање стамбеним зградама).

То што је тужилац поред накнаде штете тражио да се друготужени обавезе на иселење из наведених пословних просторија не може бити разлог за доношење одлуке коју је донио првостепени суд без обзира што спорови о иселењу спадају у надлежност суда опште надлежности. Ово стога што су оба тужбена захтјева повезана истим чињеничним основом и дијеле исту правну судбину. Чињенично утврђење које би упућивало на основаност захтјева за накнаду штете упућивало би и на основаност захтјева на иселење. Разлози цјелисходности и економичности поступка налажу такво рјешење без обзира на то што исто, гледано формално-правно, не би било без приговора.

(Рјешење Вишег привредног суда у Титограду, Пж број 267/74. од 19. 7. 1974. године).

Спасоје Мићуновић

НЕКРОЛОЗИ

СТЕВАН ПОПОВ

Стеван Попов, пензионисани адвокат, стално настањен у Зрењанину, умро је 30. априла 1975. године.

Стеван Попов родио се у Меленцима 28. фебруара 1911. године. Гимназију је учио у Зрењанину, а право у Београду, где је дипломирао 1934. године. Адвокатски испит је положио 1953. у Београду.

Стеван Попов, по завршетку студија краће време обавља адвокатско-приправничку праксу у Зрењанину (код др Боже Анкића), а потом се пребацује у администрацију. Тако је од 1936. до 1939. године био општински бележник у Меленцима. За време окупације поново ради као адвокатски приправник у Зрењанину (код др Боже Анкића).

У данима ослобођења јавља се у Народноослободилачку војску 1944, а демобилисан је 1946. године. Одликован је медаљом заслуга за народ.

По изласку из Армије, проводи извесно време као правник у привреди, са службом у Београду и Лозници.

Године 1956. отвара адвокатску канцеларију у Врбасу, коју води све до свога пензионисања 27. X 1969. године, када се услед нарушеног здравља повлачи из струке.

Стеван Попов је био озбиљан и савестан правник и човек, широке културе, ненаметљивог понашања у животу и раду. Као адвокат у Врбасу стекао је солидно име и углед, као и на свим својим ранијим дужностима. Болест и прерана смрт прекинули су животни пут човека који је још имао неискоришћених способности и знања.

М. Б.

МИЛОЈЕ АРСИН

После краће болести умро је у Н. Саду 1. јуна 1975. године Милоје Арсин, пензионисани адвокат из Н. Сада.

Милоје Арсин рођен је у Елемиру 6. септембра 1897. године у учитељској породици. Гимназију је учио у Кикинди, а право завршио у Суботици. По завршеним студијама обављао је праксу у управи, судству и адвокатури, у Жабљу, Н. Саду и Београду. Адвокатски испит је положио пред испитном комисијом Апелационог суда у Београду 1935. године.

По завршеној пракси Милоје Арсин отвара адвокатску канцеларију 1935. у Београду, коју води до 1938. године, када се пресељава у Нови Сад. Све до окупације 1941. године води адвокатуру у Н. Саду.

Окупаторске власти нису му дозволиле да обавља адвокатски посао иако је одлично владао мађарским језиком, као „непоузданом са гледишта националног и државног интереса”.

По ослобођењу, извесно време ради у привреди у Н. Саду, Београду и Ст. Пазови. Године 1963. отвара адвокатску канцеларију у Темерину, где је остао све до пензионисања 1. јануара 1969. године.

Милоје Арсин, био је човек ведре и оптимистичке природе, банатски доброћудан, увек спреман на разговор и шалу. Обдарен изванредним тенором, у млађим годинама певао је у разним друштвима и хоровима, а извесно време на тада тек отвореној станици Радио-Београд певао војвођанске народне песме. Тако је стекао популарност, која му није била на одмет у вођењу адвокатских послова. У старијим годинама повукао се у Темерин, где је попунио кадровску празнину у правницима Општине Темерин и врло успешно обављао адвокатске послове.

М. Б.

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Др Марија Вучковић, Примедбе на улогу и изглед вануговорних извора облигационоправних односа нормираних у Нацрту Закона о облигацијама и уговорима и Скици за Законик о облигацијама и уговорима — — — — —	1
Спасоје Мићуновић, Нека спорна питања у вези примјене члана 20. тачке 2. Закона о здравственој исправности животних намирница и предмета опште употребе — — — — —	46
Иван Кркљуш, Закључење штетног уговора — — — — —	51

ПРАВНА ПРАКСА

Из судства (Спасоје Мићуновић) — — — — —	56
--	----

НЕКРОЛОЗИ

Стеван Попов (М. Б.) — — — — —	60
Милоје Арсин (М. Б.) — — — — —	61

Уређивачки савет:

Сава Грујић, адвокат у Зрењанину, *мр Александар Бурђев*, асистент на Правном факултету у Н. Саду, *Иван Иванић*, заменик јавног тужиоца САП Војводине, *Васа Калишки*, адвокат у Панчеву, *Марија Кленошки*, судија Вишег привредног суда у Новом Саду, *др Велибор Лукић*, адвокат у Новом Саду, *Јован Милић*, судија Врховног суда Војводине у Новом Саду, *др Милијан Поповић*, доцент Правног факултета у Новом Саду, *Петар Шарчевић*, адвокат у Суботици, *Бранко Шинжар*, друштвено-политички радник у Новом Саду.

Уређивачки одбор:

Сава Савић, главни и одговорни уредник, адвокат у Новом Саду, *Борђе Вебер*, адвокат у Новом Саду, *Будислав Вулегић*, адвокат у Новом Саду, *Светозар Добросављевић*, адвокатски приправник у Новом Саду, *Живко Киселички*, судија Окружног привредног суда у Новом Саду.

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/І. — Телефон: 42-201. — Годишња претплата 120.— дин., за иностранство двоструки износ. Цена једног броја 15.— дин.
Тек. рачун 65700-678-2047. Ручкописи се не враћају.

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САПВ бр. 413—185 од 23. маја 1973. године, *Гласник* је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

